

KN 8a

IGU INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE
EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

POROČILO O DELU ZA LETO 1984

URP USMERJANJE DRUŽBENO RAZVOJNIH PROCESOV V
PROSTORU IN MANJ RAZVITA OBMOČJA
V SR SLOVENIJI

PORS - 11 - 556o - 5o6 - 84

Ljubljana, 1984

I.

1. UFP USMERJANJE DRUŽBENO RAZVOJNIH PROCESOV V PROSTORU IN MANJ RAZVITA OBMOČJA V SR SLOVENIJI
2. PS PROUČEVANJE RAZVOJNIH PROCESOV V MANJ RAZVITIH OBMOČJIH SLOVENIJE
3. Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani
4. Koordinator: Ivo Piry
- 5., 6. TS 1. USMERJANJE RAZVOJNIH PROCESOV V BELI KRAJINI Z VIDIKA OCENE NARAVNIH IN SOCIALNOEKONOMSKIH MOŽNOSTI (kmetijstvo)
Nosilec: Ivo Piry
Sodelavka: Tatjana Ogrinc
Predmetna oznaka: Bela krajina, agrarna geografija, regionalni viri, regionalni razvoj.
- TS 2. REGIONALNO GEOGRAFSKA RAZISKAVA RAZVOJNIH PROBLEMOV SUHE KRAJINE
Nosilec: Drago Kladnik
Sodelavci: Bibijana Mihevc, Peter Repolusk
Predmetna oznaka: Suha krajina, regionalna analiza, demografija, ekonomska geografija, funkcijska območja, regionalizacija.

FINANCERJI: RSS - PORS: 1.711.660,00 din
DRUGI: 350.000,00 din

Op. Poročilo se nanaša na celotna sredstva

Datum: 15.12.1984

Koordinator:
Ivo Piry

Direktor:
mag. Rado Genorio

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "Rado Genorio".

II.

K A Z A L O

1. Usmerjanje razvojnih procesov v Beli krajini z vidika ocene naravnih in socialno ekonomskih možnosti (kmetijstvo)
2. Regionalno geografska raziskava razvojnih problemov Suhe krajine

III.

Izvešek

Raziskovalno delo je potekalo v dveh tematskih sklopih, ki vsak s svojega zornega kota obravnavata vprašanja razvoja manj razvitih območij na primeru Bele krajine in Suhe krajine. Skupno izhodišče predstavljajo sorodne naravno geografske poteze, predvsem neugodni pogoji za razvoj kmetijstva, ter neugodni gospodarski in populacijski razvoj. Na primeru Bele krajine je podana metodologija proučevanja funkcije kmetijstva v regionalnem razvoju. Osnovo raziskave Suhe krajine pa predstavlja regionalizacija območja na podlagi socialnodemografskih elementov in gravitacijskih območij.

Abstract

Research work expired in two subjects, both dealing with questions of development of less developed areas in case of Bela krajina and Suha krajina, but using different approach. Related natural geographical conditions are the common starting point, because in both cases they are not too favorable for agriculture and they represent the main cause for economic underdevelopment and decrease of population. Methodological approach to study of the role of agriculture in regional development was shown in case of Bela krajina. The main topic of research in Suha krajina was in this phase regionalization on the basis of social demographic elements and areas of gravitation.

IV.

Bibliografija

- Plut Dušan, Ivo Piry, Andrej Černe: Vloga regionalnih virov pri družbenem razvoju Bele krajine. Dolenjska in Bela krajina 13.zborovanje slovenskih geografov Dolenjske Toplice, od 12.-14.okt.1984. Ljubljana, 1984. Str. 305-317, 5 cit. lit.
- Plut Dušan: Dobliče-Črnomelj-Gradac-Semič-Dolenjske Toplice Vodnik po Beli krajini in Osrednji Dolenjski, 13.zborovanje slovenskih geografov. Ljubljana, 1984. Str. 61-66.
- Plut Dušan: Metlika-Podzemelj-Griblje-Adlešiči-Predloka-Vinica-Sinji vrh. Vodnik po Beli krajini in Osrednji Dolenjski. 13.zborovanje slovenskih geografov. Ljubljana, 1984. Str. 38-43.
- Plut Dušan: Pojdimo na zemljepisni potep v Belo krajino in Osrednjo Dolenjsko. Vodnik po Beli krajini in Osrednji Dolenjski. 13.zborovanje slovenskih geografov. Ljubljana, 1984. Str. 1-3.
- A.Černe, D.Plut., I.Piry, 1983: Usmerjanje regionalnega razvoja Bele krajine glede na geografske značilnosti. Geographica Slovenica 14, Ljubljana, str. 176-210.

Ivo PIRY

USMERJANJE RAZVOJNIH PROCESOV V BELI KRAJINI
Z VIDIKA OCENE NARAVNIH IN SOCIOEKONOMSKIH
MOŽNOSTI

USMERJANJE RAZVOJNIH PROCESOV V BELI KRAJINI Z VIDIKA OCENE NARAVNIH IN SOCIALNOEKONOMSKIH MOŽNOSTI

Uvod

Raziskovanje različnih vidikov razvojnih procesov v pokrajini je zasnovano kot izhodišče za pripravo smernic regionalnega razvoja v specifičnih slovenskih pokrajinah, v našem primeru Bele krajine kot pokrajine nizkega krasa, orografsko ločene od ostalih delov Slovenije, z značilnimi podnebnimi razmerami, litološko osnovo ter poselitvijo.

Dosedanje raziskave razvojnih procesov v Beli krajini, ki smo jih opravili v okviru tega URP, so globalno opredelile razvojne možnosti posameznih naselij Bele krajine in posebej izpostavile vlogo kmetijstva in ohranjanju kulturne pokrajine, ki predstavlja eno od osnov skladnega regionalnega razvoja. Nekdaj prevladujoča oblika dejavnosti je tudi v tem delu Slovenije, ki je bil do leta 1980 skoraj v celoti uvrščen med manj razvita območja (celotno območje občine Črnomelj) republike, izgubila na pomenu in obsegu. Preobrazba prebivalstva in spreminjanje njegove socioekonomske strukture se kaže tudi v spreminjanju podobe pokrajine, predvsem v zmanjševanju obsega kmetijskih površin.

Tako se zmanjšuje tudi proizvodna osnova belokranjskega kmetijstva, čeprav so opuščena zemljišča slabše kategorije in ne nudijo optimalnih pogojev za sodobno obdelovanje. Zato se zastavlja vprašanje nadaljne deagrarnizacije kmečkega prebivalstva, ki je pomembno predvsem z vidika zagotavljanja potrebne delovne sile za kmetijstvo. Odstotek kmečkega prebivalstva v obeh belokranjskih občinah sicer še vedno presega republiško povprečje (1981 - 9,2%), saj je odstotek kmečkega prebivalstva v občini Črnomelj 14,8%, v občini Metlika pa 12,5%, vendar gre v obeh primerih predvsem za kmečko prebivalstvo z neugodno starostno sestavo.

Znanjševanje kmetijskih površin, deagrarizacija in neustrezna demografska sestava prebivalstva, so osnovni elementi preobrazbe regionalne strukture v območjih, ki zaostajajo v razvoju glede na regionalno povprečje in za katera so bila ugotovljene tudi skromnejše razvojne možnosti tako glede naravne primernosti kot tudi demografskega potenciala ter infrastrukturne opremljenosti. Tem območjem je veljala naša pozornost pri proučevanju vloge kmetijstva kot dejavnosti, ki naj bi bila zasnovana, da bo mogla ohraniti poseljenost in kulturno krajino v obravnavanih območjih.

V sedanji fazi družbeno ekonomskega razvoja, ko ponovno poskušamo oživiti kmetijstvo predvsem zaradi povečanja proizvodnje hrane, ni mogoče načrtovati razvoja kmetijstva oziroma kmetijske produkcije brez poznavanja sedanjih odnosov na tem področju, predvsem odnosa prebivalstva do zemlje, kmetijstva kot dohodkovnega vira, zemljiško-posestnih odnosov, relacije med družbenim sektorjem in kooperanti, živilsko predelovalno industrije in njeno vlogo pri zagotavljanju surovinske baze. Izhodišče našega raziskovalnega dela pri proučevanju vprašanj s področja kmetijstva v Beli krajini je torej analiza njegovega sedanjega položaja in funkcije, ki naj bi omogočile opredelitev razvojnih možnosti te dejavnosti v prihodnjem razvoju Bele krajine.

Raziskava je bila predložena v sofinanciranje občinski raziskovalni skupnosti Črnomelj, ki je že v letu 1983 sofinancirala izdelavo prve faze študije, predvsem zaradi aplikativne vrednosti predvidenih rezultatov kot tudi stroškov, ki jih zahteva izbrana metodologija. Ta je temeljila na izboru sondnih območij in izvedbe anketiranja gospodinjstev ter kartiranja izrabe tal. Dogovor z ORS in Kmetijsko zadrugo Črnomelj je bil dosežen šele v mesecu oktobru, zato se dokončna realizacija raziskave, ki je nekoliko vsebinsko razširjena prenaša v naslednje leto. Rezultati raziskave vloge kmetijstva bodo zato sintetizirani v končnem elaboratu, ki naj bi opredelil možnosti razvoja kmetijstva v soodvisnosti od ostalih možnih dejavnosti in uporabnikov naravnih danosti pokrajine.

Teoretična izhodišča

Kmetijski prostor je v SR Sloveniji v pretežni meri v rokah zasebnega sektorja, ki je v obdobju po drugi svetovni vojni, zaradi dinamičnosti družbenoekonomskih in prostorskih procesov, izpostavljen dejavnikom, ki v sedanjem obdobju že kritično vplivajo na njegov nadaljnji razvoj. Proces preslajanja iz agrarnih v neagrarni dejavnosti je dosegel stopnjo, ko lahko nadaljevanje dosedanjih trendov še poglobi neskladje oziroma protislovnost med obstoječimi naravnimi viri za kmetijsko produkcijo in njihovo izkoriščenostjo (Kladnik et al., 1981, s.1).

Na sedanjo kvantitativno in kvalitativno učinkovitost zasebnega sektorjakmetijstva vplivajo številni dejavniki kot na primer naravna primetnost, demografska struktura, socialno-ekonomska struktura, komunalna in kmetijska infrastruktura in zemljiško-posesne razmere. Omenjeni dejavniki posamezno in še posebej v medsebojnem součinkovanju povzročajo neskladja v kmetijski proizvodnji v posameznih območjih Slovenije. Na obsežnih površinah se kažejo pretežno negativni učinki delovanja navedenih faktorjev, kar se kaže v nizki produktivnosti kmečkega dela, skromni tržni usmerjenosti, slabi izkoriščenosti delovnih sredstev in v ekstenzifikaciji izrabe tal, ki se kaže v naglem napredovanju gozda na kmetijske površine. Elementi, ki delujejo kot ovira pa ne izhajajo samo iz faktorjev kmetijske proizvodnje. Zaradi hitrega družbenoekonomskega razvoja so v kmetijski prostor posegli tudi dejavniki povsem nekmetijskega značaja kot so širjenje urbaniziranih površin, povečevanje koridorjev infrastrukturnih objektov, širjenje rekreativnih površin in območij gradnje počitniških bivališč.

Med dejavniki razvoja kmetijstva je tudi na današnji stopnji razvoja na prvem mestu naravna primernost pokrajine za to vrsto dejavnosti. Osnovni prirodni dejavniki v kmetijski produkciji so nagib zemljišč, primernost tal, klimatske razmere, ekspozicija itd. Vplivajo predvsem na rentabilnost gojitve posameznih poljščin oziroma na možnost uporabe sodobne kmetijske mehanizacije.

Demografska struktura kmečkega prebivalstva je v procesu deagrari-
zacije doživela temeljite spremembe. Razseljevanje aktivnih sta-
rostnih skupin je povzročilo, da so obsežna območja izgubila naj-
vitalnejši in najbolj produktiven del prebivalstva. Posledice so
vidne v zmanjševanju števila družinskih članov, neustrezni struk-
turi po starosti in spolu, negativnem migracijskem saldu, znižanju
stopnje fertilitnosti, zniževanju deleža aktivnih v kmetijstvu in
naraščanju števila vzdrževanih. Ostarevanje kmečke dđovne sile in
odseljevanje mladih je ponekod privedlo do neagrariizacije oziroma
celotnega povečanja števila kmečkega prebivalstva, ki pa kljub ak-
tivnosti v pozni starosti ne predstavlja polnovredne delovne sile.
Območja z neugodno starostno strukturo in visoko stopnjo aktivno-
sti so zato že v kritični fazi razvoja. Posledica neugodne demo-
grafske strukture je tudi naraščanje števila kmečkih gospodarstev
brez nasledstva.

Med socialno-ekonomskimi elementi zavzema posebno mesto poklicna
struktura gospodinjstev, ki neposredno vpliva na način gospodarje-
nja z zemljo in je zaradi nadaljevanja trendov deagrariizacije in
urbanizacije predvsem zaviralni element v prizadevanjih za racio-
nalno izrabo obstoječih kmetijskih površin.

Stopnja infrastrukturne opremljenosti je eden odločujočih dejavni-
kov v prihodnjem razvoju kmetijstva. Za nemoten razvoj so pomembni
predvsem trije vidiki - prometna dostopnost in urejeno vozišče,
kvalitetno električno omrežje in telefonsko omrežje, ki omogočajo
tržnost in preskrbo z repromaterialom, uporabo sodobne kmetijske
mehanizacije in pravočasno posredovanje ustreznih služb v nujnih
primerih.

Socialno posestna struktura je kot ostanek zgodovinskega razvoja
ena od determinant kmetijske proizvodnje. Slabosti, ki se pojavlja-
jo kot ovira v nadaljnjem razvoju kmetijstva so mala velikost kme-
tij, razdrobljenost posesti, velik delež površin v lasti nekmečkega
prebivalstva, ki je povsem neodvisno od zemlje. Velikost posesti

različno vpliva na značaj kmetijske proizvodnje. Kmetije na večjih posestvih izkoriščajo razpoložljiva v optimalnem obsegu glede na naravno primetnost površin, medtem ko male in srednje kmetije obdelujejo vse površine, v kolikor jim to omogoča zadostna delovna sila, v nasprotnem primeru pride do opuščanja marginalnih površin.

Navedeni dejavniki razvoja kmetijskega gospodarstva, z izjemo naravnih, ne vplivajo na razvoj družbenega sektorja kmetijstva, ki zahteva specifično obravnavno zaradi drugačnega proizvodno-organizacijskega značaja. Zaradi manjšega obsega družbenih posestev v obravnavanem območju, smo več pozornosti posvetili odnosu in proizvodnim povezavam družbenega sektorja kmetijstva z zasebnim, kar menimo, da je ena od temeljnih nalog te dejavnosti v pogojih obstoječe agrarne strukture v Beli krajini.

Metodološki pristop in rezultati dela

Raziskava je zajela območje občine Črnomelj, ki obsega 81,8% celotne površine regije, ki sicer vključuje tudi teritorij občine Metlika. Proučevanje je potekalo na dveh ravneh. Prvi del raziskave temelji na podrobnem proučevanju izbranih sondnih območij na nivoju posameznih katastrskih občin. V dogovoru s sofinanciranjem so bile izbrane za sonde katastrske občine Damelj, Belčji vrh in Petrova vas. Predstavljajo vzorčno zajetje za predhodno ugotovljene tipe območij, glede na razvojne možnosti naselij, saj sodi k.o. Damelj v območje z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi, k.o. Belčji vrh v območje z ugodnimi razvojnimi možnostmi in k.o. Petrova vas v območje z zelo ugodnimi razvojnimi možnostmi. Prvi dve katastrski občini spadata tudi v zakondko opredeljeno območje manj razvitih krajevnih skupnosti na območju Bele krajine oziroma občine Črnomelj.

Raziskovanje je potekalo v štirih temeljnih smereh. Prvi del je zajel vrednotenje naravnih možnosti z vidika posameznih kmetijskih panog, s katerim smo želeli opredeliti primernost posameznih naravno-pokrajinskih enot za določene panoge kmetijstva ter

ugotoviti elemente produkcijske cene za posamezne panoge kmetijstva v določenih naravno-pokrajinskih enotah. Rezultat navedene analize bo predstavljala določitev optimalne rabe posameznih naravno-pokrajinskih enot z vidika različnih kmetijskih panog. Pri našem delu smo izhajali iz podrobne pokrajinsko-ekološke rajonizacije Bele krajine, ki jo je opravil D.Plut in karte zemljiških kategorij za posamezne katastrske občine, ki so bile izdelane s pomočjo topografskih kart, fotointerpretacije aerofotoposnetkov in preverjanja na terenu (D.Plut, 1982).

Drugi del proučevanj je bil usmerjen v analizo spreminjanja produkcijske vrednosti kmetijskih zemljišč na podlagi izdelave karte zemljiških kategorij po katastru in primerjave z dejansko izrabo tal, ugotovljeno s terenskim kartiranjem. Šeeri spreminjanja v izrabo tal po letu 1953 do leta 1979 pa smo povzeli po katastru na nivoju posamezne katastrske občine. Analiza je zajela tudi vprašanje strukture kmetijskih površin, predvsem lastništva, velikosti posesti in velikosti parcel. Vir podatkov nam je tudi v tem primeru predstavljal kataster.

Tretji del prve ravni proučevanj obsega podrobno analizo družbeno-ekonomskih značilnosti prebivalstva. Ta obsega primerjalno analizo razlik v tipologiji gospodinjstev in kmetij, na podlagi opredelitve socioekonomske strukture gospodinjstev in določitve socioekonomskih tipov kmetij ter ovrednotenja pomena posameznih socioekonomskih tipov kmetij za specifične oblike kmetijske proizvodnje. Z analizo ugotovljena stopnja navezanosti posameznih tipov gospodinjstev na kmetijsko proizvodnjo in sicer s pomočjo podatkov o staležu živine, površinah lastne in zakupljene obdelovalne zemlje, površine neobdelanih zemljišč ter tržne usmeritve. Element odvisnosti od kmetijske proizvodnje bo ocenjen tudi na podlagi analize obdelanih in neobdelanih površin glede na tip kmetije, opredelitev optimalne kmetijske proizvodnje glede na tip kmetije.

Četrty del pa predstavlja poizkus sinteze rezultatov delnih analiz v obliki vrednotenja potrebnih ukrepov za dosego optimalnega stanja na področju kmetijske proizvodnje.

Drugi nivo oziroma del raziskave obravnava celotno območje občine Črnomelj in je usmerjen predvsem v proučitev vloge družbenega sektorja kmetijstva ter njegovega pomena za usmerjanje proizvodnje v zasebnem sektorju. Posebno poglavje je posvečeno zaščitenim kmetijam kot predvidenim nosilkam kmetijske proizvodnje v obravnavanem območju. Analiza podaja število, površine in proizvodno usmeritev družbenih kmetijskih obratov, obseg kooperacije ter pregled obstoječe kmetijske infrastrukture, analizirani so tudi prevladujoči načini odkupa in organizacija tržnega omrežja. Značilnosti proizvodnega sodelovanja družbenega in zasebnega sektorja so opredeljene na podlagi obsega kmetijskih površin, ki ga zajemajo, razpoložljive mehanizacije in obstoječega živinskega fonda.

Raziskava potencialov zaščitenih kmetij se omejuje na ugotovitev števila, velikosti in starostne strukture gospodinjstev, analizo velikosti zemljiške posesti, opredelitev proizvodne usmerjenosti, tržnosti ter možnosti za ohranitev in morebitno povečanje kmetijske proizvodnje. Omenjena analiza je trenutno v teku. Na osnovi občinskega odloka o opredelitvi statusa zaščitenih kmetij in ustreznih seznamov, je bilo ugotovljenih 1.013 zaščitenih kmetij na območju občine Črnomelj. Vsa gospodinjstva je bilo potrebno identificirati s pomočjo kontrolnikov popisa prebivalstva leta 1981, trenutno pa je v teku računalniška obdelava, ki bo izločila podatke za posamezne člane gospodinjstev zaščitenih kmetij. To bo omogočilo analizo starostne in socialnoekonomske strukture teh gospodinjstev kot tudi ovrednotenje njihove ekonomske moči, na podlagi drugih podatkov zbranih v času popisa.

Rezultate dosedanjega dela lahko strnemo v nekaj ugotovitev. Sondna proučevanja na primeru katastrskih občin Damelj, Belčji vrh in Petrova vas, so bila opravljena s pomočjo ankete izvedene na terenu po posameznih gospodinjstvih in kartiranja izrabe tal. Slednje

smo omejili le na obdelovalne površine, pri omejitvi preostalih zemljiških kategorij pa smo si pomagali s fotointerpretacijo aerofotoposnetkov cikličnega snemanja za SR Slovenijo za leto 1981. Katastrska občina Damelj leži v južnem delu črnomaljske občine ob republiški meji, obsega 521 ha površine, ki je razdeljena na 2418 parcel. Leta 1981 je v naselju Damelj in zaselku Kot živelo 64 prebivalcev v 26 gospodinjstvih. Druga katastrska občina Belčji vrh se nahaja severovzhodno od Dragatuša in meri 954 ha, deljenih na 4184 parcel, število prebivalstva je bilo leta 1981 172, gospodinjstev pa 77. Tretja katastrska občina Petrova vas je največja, meri 1115 ha v 5794 parcelah, leži severovzhodno od Črnomlja in šteje 217 prebivalcev v 77 gospodinjstvih.

Obdelani so podatki za prvi dve katastrski občini Damelj in Belčji vrh. V prvi smo z anketo zajeli 77% števila gospodinjstev iz popisa 1981, v k.o. Belčji vrh pa smo uspeli zbrati podatke za 70% vseh gospodinjstev. Absolutne številke so dokaj majhne, zato jih v tem delnem prikazu navajamo brez relativnih vrednosti. V k.o. Damelj je bilo z anketo zajetih 20 gospodinjstev, med temi je bilo 65% kmečkih, 30% mešanih in 5% nekmečkih. Starostna struktura gospodinjstev je zelo neugodna, prevladujejo ostarela in starajoča gospodinjstva, ki predstavljajo skupno 70% vseh gospodinjstev. Največ ostarelih gospodinjstev je med kmečkimi, mlado je le eno nekmečko gospodinjstvo. Gospodarstva so relativno velika, kar pogojuje specifični naravni pogoji in redka poselitev, saj imajo vsa nad 10 in 20 ha posesti, vendar je prevladujoča kategorija gozd. Obdelovalne površine so skromne po obsegu, posamezno gospodarstvo razpolaga z največ 2 ha obdelovalnih površin. Večina kmetij je brez naslednika, zaščitene so samo 4 kmetije, tržno usmeritev kmetijsko proizvodnje izkazuje 11 kmetij, vendar je ta omejena prodaja ene glave živine ali nekaj presežkov koruze. Kmetijska produkcija je skoraj v celoti samozkrbnega značaja. Možnosti za kmetijsko proizvodnjo so sicer v obkolpski ravnici ugodne, žal pa je tega ravninskega sveta malo in je zato razdeljen med vsa gospodarstva in zato ni optimalno izkoriščen.

V drugi katastrski občini Belčji vrh je bilo z anketo obdelanih 41 gospodinjstev, med katerimi je bilo 31,7% kmečkih, 21,9% mešanih in 46,3% nekmečkih. Starostna struktura gospodinjstev je malo ugodnejša kot v k.o. Damelj, čeprav tudi tu tretjino vseh gospodinjstev predstavljajo ostarela gospodinjstva, tretjino generacijska in starajoča, tretjino pa mlada in zrela gospodinjstva. Tudi v tem območju prevladujejo velika gospodarstva, 21 jih sodi v kategorije nad 10 ha posesti. Obdelovalne površine posameznega gospodarstva pa tudi tu ne presežejo 5 ha. Glede nasledstva se kaže pozitiven vpliv ugodne starostne strukture gospodinjstev, saj ima 17 gospodarstev naslednika za nadaljevanje kmetijske proizvodnje, 19 kmetij pa je zaščitenih. Tržna usmeritev proizvodnje je prisotna na 21 kmetijah, kiso gospodarsko močnejše in boljše opremljene predvsem v naseljih Mala Lahinja in Belčji vrh, zaradi večjega deleža ravninskih površin v kmetijskem zemljišču posamezne vasi.

Primerjava osnovnih elementov socialnogeografske strukture sondnih katastrskih občin pokaže visoko stopnjo odvisnosti kmetijske proizvodnje od naravnih pogojev, na področju socioekonomske preobrazbe prebivalstva pa velik pomen bližine in dostopnosti zaposlitvenih centrov (Črnomlja, Vinice), ki posredno vpliva na ugodnejši razvoj v k.o. Belčji vrh, ki je tako v demografskem kot socialnoekonomskem pogledu dosegla višji nivo družbeno gospodarskega razvoja. To omogoča ohranjanje kmetijske proizvodnje v obsegu, ki omogoča zadrževanje enakega obsega obdelovalnih površin ter konstantno prirejo živine kot tudi ekonomično uporabo kmetijske mehanizacije.

Analiza osnovnih karakteristik spreminjanja izrabe kmetijskih površin v občini Črnomelj je zajela obdelavo podatkov katastra o obsegu površin s spremenjenim načinom izrabe, ki je opredelila tudi smeri teh procesov. Analizirali smo tudi razdrobljenost kmetijskih površin in ugotavljali trende s pomočjo indeksa razdrobljenosti. Izračunali smo ga na podlagi podatkov o spreminjanju števila parcel po posameznih letih. Opazovanja so zajela obdobje med letoma 1953 in 1979.

Na tem mestu ne obravnavamo podrobnih ugotovitev navedenih raziskav ampak se omejujemo le na nekatere pomembnejše rezultate. Osnovna značilnost sprememb v izrabi zemljišč je povečevanje gozdnih površin, ki je zajelo 81% vseh k.o. v občini Črnomelj, v katerih je delež gozda v obsegu spremenjenih površin presegel 50% vseh sprememb. Opuščanje travnih in pašnih površin je torej najbolj napredovalo, ozelenjevanje pa je prisotno le v štarih k.o., kakor tudi urbanizacija oziroma povečevanje zazidanih površin in sicer na območju k.o. Črnomelj, Gradac-del, Golek in Krast pri Vinici (glej priloženo karto).

V kraški pokrajini že reliefna razčlenjenost otežkoča kmetijsko obdelovanje, ki je dodatno ovirano že z močno posestno razdrobljenostjo. Za primer navedimo le rezultat analize indeksa razdrobljenosti za obdobje med letoma 1971 in 1979. V večjem delu črnomaljske občine prevladuje stagnacija števila parcel in pa povečevanje števila parcel, kar pomeni zmanjševanje povprečne velikosti parcel. Nasprotno je proces združevanja parcel manjša območja in to predvsem v gozdnem območju Kočevskega roga, v manjši meri pa tudi kmetijske površine v k.o. Butoraj, Golek in Belčji vrh. Povprečna velikost parcel na območju občine se giblje med 9 in 30 ari, večje parcele prevladujejo le v izključno s gozdom poraslih k.o. na območju Kočevskega roga.

Pregled dosedanjih ugotovitev kaže na zmanjševanje pomena kmetijske proizvodnje na celotnem območju občine Črnomelj, saj se število kmečkega prebivalstva stalno znižuje, polkmečka struktura prebivalstva pa je pomembneje vezana na dopolnilni dohodek iz kmetijstva v za to primernejših območjih (primer k.o. Belčji vrh). Podrobnejšo osvetlitev vprašanj nadaljnjega razvoja kmetijstva bo dala analiza strukture in gospodarske moči zaščitenih kmetij, ki bo pripravljena v začetku naslednjega leta. Zato smo se na tem mestu omejili le na prikaz teoretičnih izhodišč in metodologije raziskave, pregled rezultatov analiz in ugotovitev o položaju in vlogi kmetijstva pa bo podan v zaključnem elaboratu.

SPREMINJANJE IZRABE ZEMLJIŠČ PO K.O.
 V OBDOBJU 1953 - 1979

Legenda :

	omiljeno	močno	izrazito
ogozdovanje			
ezelenjevanje		
urbanizacija			▣

Institut za geografijo
 E. Kardelja
 Ljubljana, 1984
 avtor: I. Piry
 karte: T. Vugrin

Literatura

- V. Klomančič, 1968: Problemi mešane strukture gospodinjstev in kmečkih gospodarstev v Sloveniji, Geografski vestnik, let. 40, Ljubljana, s. 19-50.
- G. Malovrh, 1965: Analiza gospodarsko-prostorske strukture individualnih kmetijskih obratov različnih agrarnih predelov Slovenije, Geografski vestnik, let. 37, Ljubljana, s. 15-55.
- J. Medved, 1970: Spremembe v izrabi zemljišča in preseljanje kmečkega prebivalstva v Sloveniji v zadnjih dveh desetletjih, Geografski vestnik, let. 42, Ljubljana, s. 3-30.
- A. Černe, B. Flut, I. Piry, 1984: Usmerjanje regionalnega razvoja Bele krajine glede na geografske značilnosti, Geographica Slovenica 14, Ljubljana, s. 177-804.
- D. Kladnik et al, 1981: Problematika zasebnega sektorja kmetijstva v SR Slovenije, Inštitut za geografijo Univerze E.ž Kardelja v Ljubljani, (tipkopis).
- D. Kladnik, 1982: Mešana delavsko-kmečka gospodinjstva kot dejavnik razvoja kmetijstva in podeželja v občini Novo mesto, Inštitut za geografijo Univerze E. Kardelja v Ljubljani, (elaborat).
- D. Kladnik, 1983: Vloga in funkcionalnost zaščitenih kmetij v občini Ptuj, Inštitut za geografijo Univerze E. Kardelja v Ljubljani, (elaborat).

Peter REPOLUSK

REGIONALNO-GEOGRAFSKA RAZISKAVA RAZVOJNIH
PROBLEMOV SUHE KRAJINE

REGIONALNO GEOGRAFSKA RAZISKAVA RAZVOJNIH PROBLEMOV SUHE KRAJINE

Uvod

Gospodarski razvoj je zlasti v zadnjih dvajsetih letih privedel do občutnih gospodarskih, prostorskih in socialnih premikov v naši ožji domovini. Predvsem močna kvantitativna in kvalitativna rast industrijske proizvodnje je v povojnem obdobju posredno ali neposredno segla v skoraj vsak kotiček Slovenije. Prav gotovo je bila nosilec številnih pozitivnih sprememb v prostoru, povzročila pa je tudi številne negativne procese, zlasti prehitro deagrarizacijo, spremembe v funkcionalnosti naselbinskega sistema in poselitvi. Potrebe po delovni sili in vsaj od začetka relativno močna polarizacija neagrarnih dejavnosti sta poglobila razlike med mestom in podeželjem, med urbaniziranimi in ruralnimi območji. Multiplikativni učinki centrov v prvi fazi predvsem zaradi prešlabo razvite prometne infrastrukture niso segli daleč na podeželje. Neustrezna kmetijska politika je pripeljala do zelo močne depopulacije pdeželja. Predvsem so seveda v mesta odhajali mladi ljudje. Temu procesu so bila v prvi vrsti izpostavljena območja z izrazito slabo strukturo elementov agrarne pokrajine (naravni pogoji, socialno-posesne razmere, nerazvite komunikacije) in območja, ki so bila bolj oddaljena od zaposlitvenih centrov. Kasnejša izgradnja prometne infrastrukture in namestitvev manjših industrijskih obratov je le delno ublažila negativne razširjene tendence v pokrajini, pozitivni učinki pa so prostorsko v večini primerov le ozko omejeni.

Suha krajina je pravzaprav dokaj tipičen primer manj razvitega območja. Slabi naravni pogoji (pomanjkanje vode, neugodna reliefna izoblikovanost), propad starega železarstva in prometna odmaknjenost so že zgodaj povzročili dokaj močno odseljevanje in s tem še vrsto pojavov, ki so vodili k današnji podobi pokrajine.

Z regionalno geografsko raziskavo problematike Suhe krajine hočemo predvsem ugotoviti stopnjo nekaterih kazalcev družbeno-gospodarskega razvoja in ugotoviti njihov vpliv na pokrajino oziroma njeno bodočo transformacijo. Predmet naše obzave je območje, ki

gospodarsko nazaduje in se v zadnjih desetletjih niso izkazale izrazitejše oziroma dovolj močne možnosti gospodarskega razvoja niti za kmetijstvo niti za industrijo. V prvi fazi smo predvsem hoteli ugotoviti regionalno strukturo območja in na ta način določiti notranjo diferenciacijo območja, saj negativni gospodarski in populacijski trendi niso povsod enako intenzivni. Na osnovi spoznane regionalne strukture nameravamo z detajlno analizo ugotoviti maksimalno dopustno stopnjo deagrarnizacije in depopulacije oziroma kje je ta stopnja že presežena. Z že omenjenimi intenzivnimi socioekonomskimi spremembami je na vsak način realna sprememba razmestitve prebivalstva in proizvodnih dejavnosti v pokrajini. Odseljevanje, ki je značilno za skoraj vsa agrarna območja v Sloveniji, ni izključno negativen pojav. Izredno močne spremembe na podeželju so namreč pričele razkrojevati in prostorsko ožiti območja klasične agrarne populacijske in ekonomske strukture, ki je temeljila na polikulturi in avtarkičnosti. Vsi ti elementi so bili poleg izrazito neugodnih socialno-posestnih razmer močna ovira za modernizacijo kmetijstva. Vendar je kriza agrarnih območij zaradi ne dovolj prožne agrarne politike presegla določene kritične meje.

Podobno kot za večino drugih manj razvitih območij Slovenije je tudi za Suho krajino najbolj pereč problem depopulacija. Ta proces je odraz številnih negativnih razvojnih trendov v pokrajini, istočasno pa zelo močna ovira za oživitev vseh gospodarskih in negospodarskih dejavnosti, ki bi pospeševale oživljanje takega območja. Razvojna strategija Slovenije za dolgoročno obdobje poleg ostalega močno poudarja tudi izrabo vseh možnosti za proizvodnjo hrane, ki v Sloveniji navkljub relativno redki poseljenosti niso idealne, in kontinuiteto v poseljenosti pokrajine. Treba je torej vzpodbuditi tiste minimalne dejavnike in pobude, ki bodo vzdrževali kulturno pokrajino. Predvsem so mišljene produktivne in potencialno produktivne kmetijske površine in kmetijska infrastruktura, elementi tehnične in institucionalne infrastrukture in naselbinsko omrežje. Nujno bi bilo seveda tudi vzdrževati in dopolnjevati opremljenost omrežja subcentralnih vasi, ki bi dvigalo življenjski nivo prebivalstva, in racionalno (zaradi ekoloških pogojev) vodenje politike širjenja

manjših industrijskih obratov. Pri manjših centrih v agrarnih območjih bi morali v bodoče veliko več razmišljati o njihovi posredniški vlogi v uveljavljanju in dostopnosti kmetijske infrastrukture.

Problem nižje stopnje razvitosti ni le problem manj razvitih območij, ampak celotne administrativno-upravne regije oziroma funkcijske regije. Praznenje določenih območij je po drugi strani povzročilo kopičenje prebivalstva, stanovanj, proizvodnih in servisnih dejavnosti v conah intenzivnejšega razvoja. Izredno intenzivno širjenje teh dejavnosti je pripeljalo do kolizije ali izključevanja posameznih potencialnih uporabnikov površin. Pospeševanje številnih dejavnosti nosi s seboj mnoge multiplikativne učinke, istočasno pa nosi s seboj tudi probleme, ki utegnejo v bodoče postati zelo pereči, kar je vidno iz primerov gospodarsko razvitejših držav pa tudi iz nekaterih domačih primerov. Predvsem gre za probleme ekološke narave, za različne anomalije v socialni strukturi, izgubo obdelovalnih površin, itd. V občini Novo mesto, na katero površinsko odpade 44% Suhe krajine, je območje največjega zgoščevanja dolina spodnje Krke, kjer je na primer istočasno tudi velika večina obdelovalnih površin (Ravbar, 1984, str.221).

Dihotomija vas-mesto se je v času pospešene industrializacije pričela rušiti. Vas je sicer ostala predvsem proizvajalec hrane, vendar je skoraj docela izgubila svoj samooskrbni značaj. Obenem se je mesto ne le po urbanistični, temveč tudi po funkcijski plati razširilo in razraslo v agrarno okolico. Vas je sprejela mnoge oblike mestnega življenja. Mesto je po drugi strani prevzelo številne izseljence s podeželja, mnogi meščani pa so se naselili na podeželju. Vse to je pripeljalo k tvorbi ruralno-urbanega kontinuuma, ki združuje dva pojavi v novo, kvalitetno višje stoječo in razvitejšo pokrajinsko celoto (Vrignšer, 1974, str. 108). Ta trditev seveda velja za tista podeželska območja bližje urbanim centrom, kjer se je industrializacija uveljavila istočasno ali vsaj ne veliko kasneje kot v mestih. Za Suho krajino kot tipično podeželsko območje pa to velja le v manjši meri, le za posamezna

prometno bolj dostopna in povezana naselja. Vsaj osrednja Suha krajina je bila zaradi nerazvite prometne infrastrukture preveč oddaljena od Ljubljane, Novega mesta in občinskih središč, manjših zaposlitvenih centrov pa ni bilo. Zato je prišlo do demografskih gibanj, ki jim po pravici lahko damo ime eksodus podeželskega prebivalstva. Nazadovanje Suhe krajine je pospešila tudi administrativna razdelitev, saj je le-to območje razdeljeno med občine Novo mesto, Trebnje, Grosuplje in Kočevje. V vseh štirih občinah tvori periferen predel, v času intenzivne socialistične izgradnje in gospodarskega razvoja manj zanimiv in je služil predvsem kot rezervoar delovne sile in demografske poživitve. Povratni efekt centrov je bil skromen, nekakšemu prebivalstvu to območje služi predvsem kot cona izrabe prostega časa (izletništvo, sekundarna počitniška bivališča). Suha krajina je nekako obvisela med osrednjo slovensko razvojno osjo in razvijajočim se osrednjim delom južne Dolenjske.

Kot je bilo že povedano, nameravamo v prvi fazi opredeliti osnovne socioekonomske procese v pokrajini in ugotoviti bistvene razlike med posameznimi predeli. Analiza je bila zavrholo tega v prvem delu bolj splošna. Za ponazoritev notranje diferenciacije smo izbrali del kazalcev (gibanje št. prebivalcev, upadanje kmečkega prebivalstva, biološka struktura prebivalstva, recentne in polpretekle spremembe v izrabi tal, gravitacijska obeležja naselij in nekatere elemente prometne povezanosti in dostopnosti naselij), ki naj bi v skladu z naslovom raziskave opredelili notranjo razčlenjenost in Suho krajino v odnosu do ostalih predelov občin, med katere je razdeljena, in do ostalih območij Slovenije. V nadaljevanju raziskave nameravamo posvetiti večji poudarek raziskavi ekonomske baze (zlasti kmetijstvu) in detajlni analizi demografskih, prostorskih in socioekonomskih elementov po čim manjših prostorskih enotah, naseljih ali skupinah naselij. Taka drobitev se zaradi dokaj sorodnih razvojnih silnic na prvi pogled zdi neprimerna. Toda že tekom raziskave smo ugotovili, da so razlike med sorazmerno bližnjimi naselbinskimi enotami dokaj velike, da torej vpliv naselij z nekoliko boljšimi razvojnimi znaki ozko

omejen in verjetno pogojen predvsem z ugodnejšo prometno lego. Naselja vseh velikostnih kategorij imajo tudi pomembno vlogo v urbanističnem in prostorskem planiranju na nivoju občin.

Pri analizi smo se opirali na geografske prikaze Suhe krajine A.Melika, A.Rusove, M.Paka in I.Furlana, ki obravnavajo območje s svojega zornega kota, in na študije, ki obravnavajo Suho krajino v sklopu večjih regij ali pa posamezne pokrajinsotvorne procese, ki so značilni tudi za Suho krajino.

Metodologija in rezultati

Omejitev območja raziskovanja in kratek geografski pregled Suhe krajine

Točna omejitev območja Suhe krajine je, kakor ugotavlja že Melik, dokaj problematična. Kot Suho krajino v splošnem imenujemo pokrajino levo in desno od doline zgornje Krke in dolino zgornje Krke samo. Ljudsko poimenovanje izhaja iz razlike med kraškim in normalnim vodnatim območjem Dolenjske. V ljudskem poimenovanju se ime vedno bolj krči in se omejuje na desno stran zgornje Krke, predvsem na območje okrog Hinj. Po Meliku (Melik, 1959, str. 407) šteje k Suhi krajini ozemlje od Dobropolj do spodnje Temenice, od Višnjanskega potoka in Šentviške kotline do Soteske in do Roga ter do severnega konca, Kočevske Male gore. V geografski literaturi se avtorji te omejitve več ali manj drže.

Koncem sedemdesetih let je bila na pobudo občin Grosuplje, Kočevje, Novo mesto in Trebje ustanovljena Skupnost krajevnih skupnosti Suhe krajine s sedežem v Žužemberku. Skupnost združuje krajevne skupnosti, ki imajo po Zakonu o pospeševanju skladnejšega regionalnega razvoja v SR Sloveniji (Ur.list SRS 1975) status manj razvitih območij. Na osnovi tega je podana tudi omejitev Suhe krajine, ki vključuje tudi KS Videm v občini Grosuplje in KS Struga v občini Kočevje, torej suho kraško polje. -Dobrepolje, ki glede na fizično-geografska in zgodovinska dejstva sicer ne sodi v Suho krajino.

Pri naši omejitvi obravnavanega območja smo se oprli na Melika. Meje smo naslonili na meje katastrskih občin, saj se le-te bolj ali manj drže tudi naravnogeografskih meja v pokrajini, poleg tega pa so katastrske občine zaradi manjše površine bolj občutljiv kazalec regionalne diferenciacije. Meje v naši raziskavi torej niso istovetne mejam Suhe krajine kot zakonsko opredeljenega manj razvitega območja. K Suhi krajini nismo šteli Dobropolja, dodali pa smo nekatera območja (katastrske občine), ki so po temeljnih značilnostih pokrajine še vedno del nizkega dolenskega krasa, kar je pravzaprav sinonim za Suho krajino. To so KO Kriška vas in KO Dob v občini Grosuplje, KO Vrhtrebnje v občini Trebnje ter KO Globodol in KO Golobinjek v občini Novo mesto. V nadaljnji fazi bodo naknadno dodan tudi vsi kazalci za KS Videm in Struga.

V raziskavi je obravnavano naslednje območje:

- katastrske občine Ambrus, Dob pri Šentvidu, Kriška vas, Krka, Muljava, Podbukovje, Sušica, Valična vas, Veliko Globoko, Krka, Višnje in Zagradec v občini Grosuplje
- Polom, Smuka in Stari Log v občini Kočevje
- Ajdovec, Dvor, Brezova reber, Globodol, Golobinjek, Gornji Križ, Hinje, Reber, Sela pri Hinjah, Stavča vas, Šmihel pri Žužemberku, Veliko Lipje, Žvirče in Žužemberk v občini Novo mesto
- Dobrnič, Knežja vas, Korita, Sela pri Šumberku in Vrhtrebnje v občini Trebnje.

Skupna površina znaša 425 kvadratnih kilometrov s 175 naselji in 11956 prebivalci (leta 1981).

Glavna pokrajinska značilnost Suhe krajine je izredno močna zakraselost. Na vsak kilometer pride 20-30 vrtač (Rus, 1977, str. 15). Ta reliefna značilnost seveda močno omejuje možnost izrabe tal in mehanizacijo kmetijstva. Obdelovalne možnosti se zaradi tega že na največjih razdaljah močno spreminjajo. Največ možnosti za obdelavo zemljišč je v SV delu, okrog Doba, Knežje vasi in Dobrniča, kjer so precej velike kraške uvale. Večje

površine ravnega sveta so še v najhnem kraškem polju Globodol na skrajnem izhodu in seveda v dolini zgornje Krke, saj se vzdolž celotnega toka vleče trasa vse do Soteske. Sicer pa se njive v Suhi krajini večinoma nahajajo v večjih vrtačah.

Druga poglobitna značilnost Suhe krajine je pomanjkanje vode. Edini površinski vodni tok je Krka, ostali izviri razen Globočca pa so zelo redki in šibki. Vodovodno omrežje v širšem obsegu je bilo zgrajeno šele v zadnjih letih. Večje število mlak je bilo v kraških globelih, služile pa so za napajanje živine.

Demografske značilnosti in naselja

Suha krajina je tipično območje odseljevanja. Odseljevanje je bilo zelo intenzivno že konec 19. stoletja, ko so ljudje množično odhajali v Ameriko in zahodno Evropo. Za posamezna območja lahko ugotovimo konstanten padec za celih sto let nazaj. Večje število naselij se zaradi velikega števila odseljenih demografsko ni nikdar več opomoglo. Sorazmerno močan padec je pri prebivalstvu povzročila tudi druga svetovna vojna.

Relativno najmočnejši demografski padec pa je Suha krajina doživela po drugi svetovni vojni. Še vse do začetka 2. svetovne vojne je bilo slovensko podeželje populacijsko homogeno in agrarno prenaseljeno. Prehod v neagrarne dejavnosti je oviral močan kvalitativni in kvantitativni skok v prostorski in socialni mobilnosti. Klasična socialna in ekonomska struktura prebivalstva se je zato vzdrževala, neposredno pa je zadrževala tudi poseljenost ruralnih območij, specifično izrabo tal, zastarelo kmetijsko tehnologijo dela in socialno-posestne razmere. Stari socialni in gospodarski odnosi na vasi so se razbili šele z vse večjimi družbenimi potrebami po delovni sili, malo kasneje tudi po kvalificirani delovni sili. Vse to je povzročilo izrazit beg z dežele v mesta, ki je v bolj oddaljenih podeželskih območjih povzročil predvsem spremembe v demografski strukturi,

spremembe v ekonomski strukturi pa so bile manj občutne in vidne v pokrajini. Na tak način so se izoblikovala bolj ali manj izrazita območja odseljevanja prebivalstva.

Gibanje števila prebivalstva v Suhi krajini smo proučili po katastrskih občinah in po naseljih. Glede na indeks med leti 1981 in 1971 (tabela) smo območje razdelili na pet con (karta v prilogi):

1. močna depopulacija (indeks znaša 80,0 ali manj). Sem sodijo katastrske občine Polom, Stari log, Smuka, Hinje, Sela pri Hinjah in Brezova reber.
2. zmerna depopulacija (indeks 80,1 do 95,0), ki zajema večino obravnavanega območja: Žvirče, Veliko Lípje, Stavča vas, Ajdovec, Šmihel pri Žužemberku, Gornji Križ, Reber, Globodol, Golobinjek, Korita, Vrhtrebnje, Dobrnič, Knežja vas, Sela pri Šumberku, Valičina vas, Sušica, Veliko Globoko. Krka, Vrha in Kriška vas.
3. stagnacija z značilnostmi depopulacije (indeks 95,1 do 100,0) s katastrskimi občinami Dob, Zagradec in Podbukovje.
4. stagnacija z značilnostmi koncentracije (indeks 100,1 do 105,0) s katastrskima občinama Muljava in Ambrus.
5. zmerna koncentracija (indeks 105,1 do 120,0) s katastrskima občinama Žužemberk in Dvor.

Šesta kategorija, močna koncentracija (indeks 120,1 in več) se na nivoju katastrskih občin ni pojavila.

Indeks med leti 1981 in 1953 kaže sorazmerno slabšo sliko, saj reprezentira tudi obdobje najmočnejše desrgrarizacije in depopulacije. Prebivalstvo rahlo narašča v Žužemberku in okolici, stagnira pa v katastrskih občinah Dvor, Ambrus, Zagradec, Podbukovje, Muljava, Vrha in Kriška vas. V grobem je potemtakem situacija podobna tisti iz zadnjih desetih let. Pozitivni učinki gospodarskega razvoja se kažejo v manjših območjih, ki so funkcijsko in gravitacijsko med seboj dokaj ločena.

Podatek za posamezne predele glede na občinsko pripadnost (tabela) nam predoči nekoliko ugodnejšo sliko v občini Grosuplje z indeksom 96,1 (torej stagnacija), nekoliko nižje vrednosti za Novo mesto in

Trebnje (indeks 93,1 oziroma 89,1), najbolj pereč pa je položaj v občini Kočevje (indeks 55,4), kjer se je število prebivalstva v zadnjih desetih letih zmanjšalo skoraj za polovico.

Najmanj ugoden položaj je torej na jugu Suhe krajine (Kočevski del, okolica Hinj), na Ajdoviški planoti (nekoliko dvignjen vzhodni del v občini Novo mesto) in v naseljih na levi strani Krke, med Žužemberkom in Trebnjami. Kočevskemu delu je pravzaprav potreben poseben pristop zaradi specifičnih prebivalstvenih sprememb med drugo svetovno vojno. Vasi Smuka, Stari log in druge so bile naseljene s Kočevarji nemškega rodu. Le-ti so se odselili in današnje prebivalstvo so kolonisti oziroma njihovi potomci. Pri močnem padcu števila vaščanov moramo vendarle upoštevati, da gre za zelo majhno število (leta 1981 le 133). Mhanje prebivalstva pojasnjuje tudi to, da je bilo med vaščani veliko delavcev v gozdarskih podjetjih. Okolice Hinj pa je utrpela močne izgube za časa vojne. Kljub temu pa sta slaba prometna dostopnost (oddaljenost) in slabi naravni pogoji za kmetovanje osnovni oviri za oživiljanje demografskega in gospodarskega razvoja.

Koncentracijo oziroma manj izrazito depopulacijo je opaziti ob Krki, na severnem robu v bližini regionalne ceste Ljubljana-Zagreb in v okolici Ambrusa. Zgostitveno območje ob Krki kljub bližini in dobri cestni povezavi gravitacijsko ni tako enotno. V južnem, novomeškem delu doline, je k zgostitvi pripomogla predvsem namestitvev industrije oziroma večjega števila delovnih mest izven agrarnega sektorja in bližina starega podeželskega centra Žužemberka. Nasprotno se je severni obrobni del prej in intenzivneje vključil v gospodarski razvoj zaradi dobre prometne povezave z Ljubljano in drugimi centri v smeri proti osrednji slovenski razvojni osi. Delno je k oživitvi pripomogla tudi lokacija manjšega industrijskega obrata v Krki. Enak impulz vzdržuje relativno ugodna demografska struktura tudi v okolici Ambrusa.

Demografska območja (Klemenčič V., 1972, str. 139), ki jih lahko ugotovimo na osnovi analize, so:

1. območja odmiranja
2. območja praznenja
3. območja zmerne koncentracije prebivalstva.

Prvo območje je površinsko vsekakor največje. V drugi tip lahko štejeemo večino katastrskih občin, ki sicer v okviru Suhe krajine kažejo določene pozitivne razvojne trende. V tretji tip sodita le Žužemberk in Dvor.

Nekoliko drugačna slika se pojavi pri naseljih (tabela). Po podatkih za katastrske občine živi največ prebivalcev v območju zmerne depopulacije (63,1%). Enako velja za naselja (delež je 45,6%), le da je razpršenost večja, kar je seveda razumljivo. Opazen pa je pri naseljih precej večji delež prebivalstva v območjih stagnacije in zmerne koncentracije. Razlika je 8,6%. Podatek kaže na izrazito točkasto lokacijo ugodnejše strukture. Učinki razvijajočih se območij so prostorsko ozko omejeni. Vse to kaže na dominantno vlogo lokacije naselij ob prometnicah. Boljša prometna povezanost in dostopnost je že relativno zgodaj zamenjala odseljevanje z močno dnevno migracijo delovne sile, s tem pa tudi večje perspektive za nadaljevanje kmetijstva v obliki mešane delavsko-kmečke strukture. Nekatera od teh naselij pa že v dokajšnji meri vršijo funkcijo con bivanja dnevnih migrantov.

Da so vplivi območij zgoščevanja ozko omejeni, kažejo naslednji podatki. V okolici Ambrusa je rahel dvig ali stagnacija prebivalstva prisotna le pri 3 od 9 naselij. V neposredni bližini Muljave sta dve naselji z dokaj močno depopulacijo. V okolici Dvora in Žužemberka rastejo 3 naselja, 4 stagnirajo in 3 upadajo.

Največ naselij je v conah zmerne in močne depopulacije, močno so se v zadnjih desetih letih povečala le tri naselja (tabela). Naselbinski sistem Suhe krajine je izrazita drobnonaselbinski. V Sloveniji je gostota naselij 29 na 100 km², v Suhi krajini pa 39.

Seveda so to izključno majhna naselja z manj kot 300 prebivalci. Izjema je le Žužemberk (tabela). Skupno število naselij je 175, od teh jih je pet že izgubilo celotno prebivalstvo. Zaradi depopulacije številčno najbolj naraščata velikostni kategoriji 1-50 in 51-100 prebivalcev s skupno 80% naselij. Vloga in pomen malih naselij v SR Sloveniji sicer ni dovolj opredeljena. Potrebno je poudariti, da je relativno visok delež zasebnih kmetijskih zemljišč vezan prav na mala naselja, ki so praviloma bolj agrarna.

Posamezni deli Suhe krajine zaostajajo za matičnimi občinami tudi po številu zgrajenih stanovanj v novejšem obdobju. Največji delež novejših stanovanj je v grosupeljskem delu.

V odsajevanju v gospodarsko bolj razvita območja so praviloma sodelovali mladi ljudje. Pričel se je proces intenzivnega staranja vaškega prebivalstva in zmanjševanja reprodukcijske sposobnosti. Stara ali starajoča se struktura v ruralnih območjih je istočasno ovira v modernizaciji kmetijstva, saj so starejši ljudje mnogo manj dovzetni za inovacije. Starostno strukturo smo prikazali s pomočjo indeksa staranja, ki odraža razmerje med starim in mladim prebivalstvom (karta v prilogi in tabela). Območja najbolj intenzivnega staranja se skoraj povsem ujemajo z območji očitnejše depopulacije. Kot starostno najbolj kritično so se izkazala naselja okrog Hinj, na Ajdovski planoti in v katastrskih občinah Kriška vas, Sušica in Gornji križ.

Ekonomska struktura prebivalstva

Industrializacija kot nosilec korenitih sprememb v ekonomski strukturi prebivalstva, se je v večjem obsegu podobno kot drugje na Dolenjskem pričela dokaj pozno, po letu 1955. Tudi v predvojnem obdobju je bilo to eno najmanj industrializiranih območij Slovenije (Vrišer, 1984, str. 183). Stari predhodniki industrije v Suhi krajini, fužine, ki so imele relativno velik pomen tudi za širše območje, so zaradi nekonkurenčnosti in prometne odmaknjenosti, propadle. Industrializacija je prodirala na toliko v obliki lokacij

novih industrijskih obratov kot v vse večjem deležu industrijskih delavcev in dnevnih migrantov iz vrst kmečkega prebivalstva. Največji delež zaposlenih v sekundarnem sektorju imata tbbbebaški in novomeški del (tabela). V grosupeljskem delu je nižji, Vzrok je verjetno v zgodnejši industrializaciji in v bližini večjega števila centrov (poleg Ljubljane še Grosuplje, Šentvid pri Stični, Stična, Ivančna gorica), ki nudijo širše možnosti zaposlovanja. Delež zaposlenih v sekundarnem sektorju v Suhi krajini je za 11% nižji od slovenskega povprečka. Za kočevski del je značilen višek zaposlenih v primarnem sektorju, ki ga tvorijo delavci zaposleni v gozdarstvu.

Močna industrializacija je predvsem povzročila visok relativni in absolutni padec števila kmečkega prebivalstva. Od 69,4% leta 1961 je padel na 31,5% leta 1981. Padec je sicer šibkejši kot v celotni Sloveniji, vendar ne gre pozabiti, da je Suha krajina plačala davek z močnim izseljevanjem. V veliki meri se je deagrariziralo tudi prebivalstvo, ki je ostalo. Zaposlitev v industriji je nudila višji življenjski nivo, zato se v mestih ni zaposlil samo višek delovne sile na podeželju, ampak tudi večina ostalega podeželskega zlasti mlajšega prebivalstva. Ker pa večanje števila delovnih mest in gradnja stanovanj nista potekala sinhrono, je prišlo do izrednega porasta števila dnevnih migrantov. Dnevni migranti s podeželja pa so se še naprej bolj ali manj intenzivno ukvarjali s kmetovanjem. V roke mešane delavsko-kmečke je tudi v Suhi krajini prišel velik del zasebne zemlje.

Najbolj agrarni predeli v Suhi krajini so v demografsko šibkih conah (tabela, karta v prilogi), kar posredno kaže na ostarelost kmečkega prebivalstva. Deagrarizacija je bila močna tudi v zadnjih lo letih (karta v prilogi). V devetih katastrskih občinah je delež kmečkega prebivalstva upadel za več kot 50%, v nadaljnjih 11 pa za več kot 40%. Najbolj se je deagrariziral grosupeljski del.

Opazen je tudi precejšen relativen padec aktivnega prebivalstva, med leti 1971 in 1981 (za slabih 9%), kar je v prvi vrsti posledica staranja populacije.

Smeri dnevne migracije

V Suhi krajini ni večjih središč, zato je delovna sila v veliki večini usmerjena izven nje. To je v večini naselij manj kvalificirana delovna sila. Obrati v Suhi krajini so razen K Iskre v Žužemberku odvisni pretežno od ženske delovne sile. Tekom dosedanjega dela smo analizirali dnevno migracijo v naseljih trebanjskega in novomeškega dela Suhe krajine. Poleg intenzivnosti sta nas predvsem zanimala smer in stopnja razpršenosti dnevne migracije.

V trebanjskem delu je od 560 aktivnih izven primarnega sektorja 87% dnevnih migrantov, v novomeškem pa od 1895 72%. Skupno je v obeh območjih 106 naselij z dnevnimi migranti. Največ naselij, 24, daje delovna sila trem centrom, 21 naselij štirim centrom, 15 naselij šestim oziroma sedmim ali več centrom, 13 dveh centrom in le 6 naselij samo enemu centru. Dnevna migracija je torej dokaj močno razpršena. V literaturi (Klemenčič V., 1971, str. 189-190) zasledimo tipologijo disperzitet dnevne migracije, ki opredeljuje tri tipe območij:

- monocentrična
- hierarhično centrirana
- policentrična

To tipologijo smo priredili lokalnim razmeram. Korigirali smo prvi tip in sicer smo kot monocentrična označili naselja, ki oddajajo vsaj dve tretjini delovne sile enemu centru. V drugi tip sodijo naselja, ki oddajajo dveh najmočnejšim centrom vsaj dve tretjini delovne sile, v tretji tip pa tista, kjer ni zagotovljen ne prvi in ne drugi pogoj.

V prvi tip (velja za obe občini) sodi 21 (20%), v drugi 50 (47%) in v tretji tip 35 naselij (33%). Struktura je v obeh občinah dokaj podobna. Priča smo torej relativno močni policentričnosti ali

disperznosti dnevne migracije. Vzrok je iskati v tem, da poteka nekako po sredini Suhe krajine gravitacijska meja med Ljubljano in Novim mestom, vmes pa je lociranih še nekaj močnejših industrijskih naselij.

Pri naseljih v trebanjski občini se največkrat kot dominantni center zaposlitve dnevnih migrantov pojavijo Ljubljana (za 24 naselij), Trebnje (14), Ivančna gorica (8), Žužemberk (4) in Novo mesto (4). Kot sekundarni centri pa Ljubljana (9), Novo mesto (8), Trebnje (7) in Velika Loka (6). V novomeškem delu so dominantni centri Žužemberk (za 18 naselij), Novo mesto (16), G. Straža (14), Ljubljana (12), Dvor (3) in Ivančna gorica (2). Sekundarni centri so Žužemberk (12), G. Straža (10), Dvor (7) in Ljubljana (6). Iz trebanjskega dela odhaja največ dnevnih migrantov v Ljubljano (160), Trebnje (118), Novo mesto (76), Ivančno gorico (35), Žužemberk (34) in Veliko Loko (27), iz novomeškega dela pa v Novo mesto (309), Žužemberk (273), Ljubljano (197), G. Stražo (184), Dvor (61), Ivančno gorico (73), Mirno peč (46) in Sotesko (35). Očitna je dominacija Ljubljane in Novega mesta, kjer se prvi pokaže kot močnejši, saj je dokaj močna dnevna migracija v Ljubljano že iz okolice Šmihela pri Žužemberku in Hinj. Kot sorazmerno močan zaposlitveni center se izkazuje Žužemberk, nekoliko manj Dvor.

Spremembe^v izrabi tal

Za celo Suho krajino sta značilna procesa ogozdovanja in ozelenjevanja. Ob istočasnem večanju travnatega in gozdnega sveta se močno zmanjšuje delež njivskih površin (tabela). Delež njiv se zmanjšuje predvsem na račun travnikov, gozdovi pa se širijo na območja nekdanjih pašnikov in senožeti, ki so jih vpporedno z ekstenzifikacijo kmetijske proizvodnje pa tudi zaradi precejšnje oddaljenosti pričeli opuščati (Rus, 1977, str. 20).

Največ njivskega sveta je na levi strani Krke, zlasti v dolini sami in na severnem obrobju. Upadanje deleža njivskih površin je tukaj tudi najmanjše, če izvzamemo kočevski del, kjer pa so podatki katastra verjetno zastareli. Poleg tega so v južnem in

zahodnem delu Suhe krajine njivske površine majhne, večinoma pod 10% od skupne površine. Najmanjši padec deleža njiv med leti 1953 in 1979 je bil zabeležen (z izjemo k.o. Smuka, Stari log, Polom in Stavča vas, kjer so površine zelo majhne) v k.o. Muljava, Valična vas, Sušica, Stavča vas, Vrhtrebnje in Korita.

Delež travnikov narašča skoraj povsod, delen padec ali počasnejša rast je le v južni in zahodni Suhi krajini. Gozdne površine se povečujejo povsod. Leta 1979 je bilo 57,2% gozda (po podatkih katastra, verjetno pa še nekoliko več), kar je nad republiškim povprečjem. Glavni dejavniki, ki vplivajo in bodo vplivali na spreminjanje izrabe zemljišča, so (Medved, 1970, str. 24):

1. neustrezne naravne razmere
2. strukturne pomanjkljivosti (posestna in parcelna razdrobljenost)
3. socialno-ekonomske razmere.

Tretji dejavnik pa je močno uveljavil v času industrializacije. Manj delovne sile in manjša ekonomska odvisnost od kmetovanja sta povzročila ekstenzifikacijo obdelave tal, opuščanje oddaljenih in slabših, kasneje pa tudi boljših površin. Določeno teže so imeli tudi psihološki faktorji, predvsem podcenjevanje kmetijstva. Na 63% površine Suhe krajine prevladuje ozelennjevanje, na 29% ogozdovanje in na 8% urbanizacija (najverjetneje zaradi dokaj številčne gradnje sekundarnih počitniških bivališč).

Gravitacijska obeležja

Gravitacije naselij smo se delno že dotaknili pri analizi dnevne migracije. Zaradi zelo slabe opremljenosti naselij Suha krajina se sfera dela in sfera oskrbe med seboj prepletata, domače naselja pa postaja sfera bivanja in eventuelnega ukvarjanja s kmetovanjem. Edino centralno naselja v pravem pomenu je Žužemberk, ki je po klasifikaciji centrov nadpovprečno opremljena centralna vas. Dvor, Krka in Zagradec so subcentralne vasi, Hinje, Dobrnič, Ambrus in Muljava pa slabše opremljene subcentralne vasi. Določene centralne

funkcije imajo še naselja Dolenji Ajdovec, Prevole in Šmihel (v vseh treh vaseh je osnovna šola).

Avtobusna povezanost naselij s centri je dokaj slaba. Neposredno povezavo (avtobusno postajo) ima le 44 naselij. Frekvenca dnevnih prihodov avtobusov je pri 17 naseljih izrazito nizka, imajo le 5 ali manj zvez. Samo 8 naselij je bolje povezanih z več kot 20 zvezami. Najboljši položaj v Žužemberku, ki ima 34 zvez, 9 od desetih prometno najboljše povezanih naselij je v dolini Krke. Neposredno povezavo z Grosupljami ima 32 naselij, z Ljubljano 31, z Novim mestom 25, z Žužemberkom 24, s Trebnjami 10 in s Kočevjem 6 naselij. Glavna prometna žila ob Krki pa ni kdo ve koliko vplivala na izboljšanje socialno-ekonomskih razmer. Paradoksalno je, da Suha krajina vrši funkcijo prehodne prometne pokrajine med Ljubljano in Novim mestom, neugodni razvojni trendi pa so se pospešili prav zaradi odmaknjenosti od prometnic (ko so gradili železnico, so jo speljali po dolini Temenice in ne po dolini Krke). Ostale avtobusne linije so v prvi vrsti sledile tokovom dnevne migracije in so povezale Ambrus z dolino Krke in Ljubljano, Hinje z Dvorom in Žužemberk s Trebnjami.

Do bolj funkcionalne delitve dela med gravitacijskimi centri in Suho krajino ni prišlo zaradi šibkosti demografske in gospodarske strukture območja in njegove slabe opremljenosti. Skrita urbanizacija ali hipourbanizacija ni nastajala zavolje funkcionalne izmenjave med podeželjem in gravitacijskimi centri, ampak izključno zaradi ekonomske muje prebivalstva. Edini v pokrajini bolje viden povratni sklop je bilo širjenje območja rekreacije in oddiha precej daleč ven iz mesta, kar je zajelo tudi Suho krajino. Nekatera naselja so predvsem z večanjem števila sekundarnih počitniških bivališč pridobila to funkcijo. V 23 naseljih (od tega 15 v dolini Krke) tvorijo počitniške hišice več kot četrtno stanovanjskega fonda. Pojav pa je po vsej verjetnosti še bolj razširjen, kot ga je zajela statistika. Učinki tovrstnega turizma pa s stališča domačega prebivalstva v pokrajino niso prinesli velikih koristi.

Zaključki

1. Neugodne naravne razmere za kmetovanje že v polpretekli dobi prebivalstvu niso nudile boljših pogojev za bivanje in razvoj.
2. Suha krajina je ena od območij Slovenije z najintenzivnejšo depopulacijo.
3. Stopnji deagrarizacije in depopulacije sta v večini Suhe krajine že presegli stopnjo, ki zagotavlja normalen populacijski razvoj (reprodukcijo prebivalstva).
4. Kritično je močno upadanje kmečkega prebivalstva, ki je na podeželju najpomembnejši vzdrževalec kulturne pokrajine.
5. Zaradi ekonomske nuje se vse bolj krepi dnevna migracija.
6. V spreminjanju izrabe tal sta najmočnejša procesa ozelenjevanja in ogozdovanja. Delež njiv je vse manjši.
7. Infrastrukturna opremljenost je z vidika Slovenije na podpovprečni stopnji; prebivalstvo je pri zadovoljevanju potreb v glavnem vezano na centre zunaj Suhe krajine.
8. Vzpodbujevalni učinki razvojno perspektivnejših območij v Suhi krajini se širijo v pokrajini zelo ekstenzivno.
9. Funkcionalna prostorska delitev dela med podeželjem in mesti se zaradi nerazvitosti Suhe krajine ni dovolj uveljavila.
10. Vse bolj je poudarjena rekreativna funkcija območja za potrebe mestnega prebivalstva.

Uporabljena literatura in viri

- Furlan I., 1972: Suha krajina. Diplomsko delo. Filozofska fakulteta, PZE za geografijo.
- Gams I., 1962: Morfografski pregled novomeških pokrajin. Dolenjska zemlja in ljudje, Novo mesto.
- Gosar L., 1974: Kmečka delovna sila v Sloveniji. Geografski vestnik XLVI.
- Gosar L., 1976: Vpliv gibanja kmečke delovne sile na oblikovanje agrarnega prostora. Doktorska disertacija. FF.
- Kladnik D., 1982: Mešana delavsko-kmečka gospodinjstva kot dejavnik razvoja kmetijstva in podeželja v občini Novo mesto. IGU.

- Kladnik D., 1983: Zemljiška razdrobljenost kot zaviralni faktor posodabljanja kmetijstva v občini Novo mesto. IGU.
- Klemenčič V., 1968: Problemi mešane strukture gospodinjstev in kmečkih gospodarstev v Sloveniji. Geografski vestnik XL.
- Klemenčič V., 1971: Prostorska diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva. Geografski zbornik XII.
- Klemenčič V., 1972: Geografija prebivalstva Slovenije. Geografski vestnik XLIV.
- Krajevni leksikon Slovenije, II. knjiga. Urednik Roman Savnik. Ljubljana, 1971.
- Medved J., 1970: Spremembe v izrabi zemljišča in preslajanje kmečkega prebivalstva v Sloveniji v zadnjih dveh desetletjih. Geografski vestnik XLII.
- Melik A., 1959: Posavska Slovenija. Ljubljana.
- Ogrinc T., 1983: Demogeografske karakteristike občine Novo mesto. IGU.
- Pak M., 1971: Socialnogeografski problemi nekaterih gospodarsko zao-
stalih področij Slovenije. Nekatera naselja Suhe krajine. IGU.
- Plut D., 1977: Sekundarna počitniška bivališča (vikendi), nov pejzažni in funkcijski element okolja v dolini zgornje Krke. GS 5.
- Ravbar M., 1984: Vrednotenje naselij za potrebe prostorskega razvoja v občini Novo mesto. Dolenjska in Bela krajina. Ljubljana.
- Rus A., 1977: Geografske značilnosti Suhe krajine. Geografski
obsornik XXIV, št. 3-4.
- Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v SR Sloveniji leta 1981. Zavod SRS za statistiko.
- Uradni list SRS 1975 (št. 29) in 1980 (št. 30).
- Vozni redi avtobusnih podjetij SR Slovenije za leto 1984/85.
- Vrišer I., 1974: Mesto in podeželje - eden od aspektov socialnega razlikovanja. Geographica Slovenica 3.
- Vrišer I., 1984: Razvoj industrije v dolenjski regiji. Dolenjska in Bela krajina. Ljubljana.

Tabela: Gibanje števila prebivalstva po K.O. Suhe krajine

K.O. Občina	Število prebivalcev				indeks 1981/ 1953	indeks 1981/ 1971
	1953	1961	1971	1981		
Ambrus	471	428	420	428	90,9	101,9
Dob	613	423	410	408	66,6	99,5
Kriška vas	143	145	136	126	88,1	92,6
Krka	415	380	369	324	78,1	87,8
Muljava	371	378	354	366	98,7	103,4
Podbukovje	470	439	417	417	88,7	100,0
Sušica	252	204	159	142	56,3	89,3
Valična vas	337	311	283	263	78,0	92,9
Veliko Globoko	410	355	341	319	77,8	93,5
Vrhe	456	415	403	379	83,1	94,0
Višnje	530	452	427	400	75,5	93,7
Zagradec	492	492	450	436	88,6	96,9
GROSUPLJE	4960	4422	4169	4008	80,8	96,1
Polom	113	113	106	60	53,1	56,6
Smuka	50	32	27	18	36,0	66,7
Stari log	93	125	107	55	59,1	51,4
KOČEVJE	256	270	240	133	52,0	55,4
Ajdovec	661	575	501	440	66,6	87,8
Dvor	759	694	685	748	98,6	109,2
Brezova reber	102	111	109	80	78,4	73,4
Globodol	359	306	283	263	73,3	92,9
Golobinjek	821	790	719	639	77,8	88,9
Gornji križ	291	242	214	195	67,0	91,1
Hinje	333	285	235	199	59,8	84,7
Reber	227	208	210	174	76,7	82,9
Sela pri Hinjah	528	414	413	329	62,3	79,7
Stavča vas	522	465	437	399	76,4	91,3
Šmihel pri ž.	822	668	699	650	79,1	93,0
Zvirče	688	552	504	448	65,1	88,9
Žužemberk	877	867	1006	1066	121,6	106,0
Veliko Lipje	333	301	241	197	59,2	81,7
NOVO MESTO	7323	6478	6256	5827	79,6	93,1
Dobrníč	699	653	580	519	74,2	89,5
Knežja vas	635	558	523	466	73,4	89,1
Korita	711	562	544	477	67,1	87,7
Sela pri Šumb.	488	464	379	343	70,3	90,5
Vrhtrebnje	239	225	206	183	76,6	88,8
TREBNJE	2772	2462	2232	1988	71,7	89,1
SUHA KRAJINA	15311	13632	12897	11956	78,1	92,7

Vir: Popisi prebivalstva v letih 1953, 1961, 1971 in 1981
Zavod SRS za statistiko

Tabela: Indeks staranja in delež fertilnega prebivalstva po K.O. Suhe krajine leta 1981

K.O. Občina	Starejši od 64 let	Mlajši od 15 let	Indeks stara- nja	% fertil- nega prebivalstva
Ambrus	46	131	35,1	20,8
Dob	50	106	47,2	22,3
Kriška vas	30	28	107,1	20,6
Krka	45	74	60,8	21,6
Muljava	63	79	79,7	21,9
Podbukovje	53	91	58,2	19,9
Sušica	30	25	120,0	17,6
Valična vas	33	59	55,9	23,6
Veliko Globoko	51	76	67,1	21,6
Vrhe	52	89	58,4	22,2
Višnje	64	112	57,1	18,3
Zagradec	51	105	48,6	21,1
GROSUPLJE	568	975	58,3	21,1
Polom	8	12	66,7	20,0
Smuka	2	5	40,0	16,7
Stari log	1	8	12,5	14,5
KOČEVJE	11	28	39,3	17,3
Ajdovec	78	80	97,5	18,6
Dvor	87	183	47,5	22,6
Brezova Reber	11	11	100,0	21,3
Globodol	42	63	66,7	20,2
Golobinjek	76	151	50,3	21,4
Gornji Križ	43	44	97,7	15,9
Hinje	46	30	153,3	16,6
Reber	27	47	57,4	20,1
Sela pri Hinjah	53	65	81,5	20,7
Stavča vas	70	86	81,4	24,1
Šmihel pri Ž.	121	136	89,0	19,7
Žvirče	77	82	93,9	21,4
Žužemberk	127	282	45,0	23,1
Veliko Lipje	40	30	133,3	13,2
NOVO MESTO	898	1290	69,6	20,9
Dobrníč	85	114	74,6	22,4
Knežja vas	68	111	61,3	23,2
Korita	63	105	60,0	21,0
Sela pri Šumb.	52	90	57,8	19,5
Vrhtrebnje	28	39	71,8	23,5
TREBNJE	296	459	64,5	21,8
SUHA KRAJINA	1773	2752	64,4	21,1

Vir: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v SR Sloveniji 1981
Zavod SR Slovenije za statistiko

Tabela: Delož aktivnih in kmečkega prebivalstva leta 1961 in 1981 ter indeks gibanja kmečkega prebivalstva v zadnjem desetletju po K.O. Suhe krajine

K.O. Občina	% akt. leta 1961	% akt. leta 1981	% kmeč. preb. l. 1961	% kmeč. preb. l. 1981	Indeks gibanja kmeč. preb. 1981/71
Ambrus	70,6	49,1	63,6	18,7	42,8
Dob	60,5	53,2	73,5	33,8	49,5
Kriška vas	56,6	51,6	82,2	42,9	67,5
Krka	66,1	42,9	47,4	19,8	50,8
Muljava	63,0	49,5	57,1	27,3	59,9
Podbukovje	64,5	52,5	60,8	21,8	56,2
Sušica	66,7	61,3	69,1	44,4	61,8
Valična vas	59,5	53,2	79,1	32,7	49,7
Veliko Globoko	69,3	47,3	66,5	23,5	35,4
Vrhe	64,8	55,1	72,8	31,9	52,6
Višnje	69,7	47,5	75,7	32,0	45,5
Zagradec	62,0	51,6	43,3	17,0	37,6
GROSUPLJE	64,9	50,7	64,4	26,8	48,9
Polom	31,9	30,0	69,0	21,7	65,0
Smuka	46,9	27,8	81,3	44,4	88,9
Stari log	47,2	43,6	73,6	47,3	47,3
KOČEVJE	40,7	35,3	72,6	35,3	56,0
Ajdovec	61,0	60,5	80,7	48,4	65,5
Dvor	52,3	51,3	54,6	17,0	55,0
Brezova Reber	63,7	56,3	89,2	48,8	65,0
Globodol	67,0	50,6	84,0	39,5	63,8
Golobinjek	59,0	53,8	57,3	21,9	52,0
Gornji križ	67,4	63,1	83,1	53,8	69,5
Hinje	62,5	63,3	73,3	43,2	57,3
Reber	63,9	63,2	82,2	49,4	71,1
Sela pri Hinjah	60,6	59,6	87,9	70,5	66,6
Stavča vas	60,0	57,6	61,1	28,1	80,6
Šmihel pri Ž.	69,8	62,0	79,0	35,7	72,5
Žvirče	60,1	59,6	88,2	42,2	46,1
Žužemberk	55,9	52,3	46,3	12,0	55,4
Veliko Lipje	70,4	70,6	88,7	53,8	65,4
NOVO MESTO	61,0	57,0	70,5	32,6	61,7
Dobrníč	64,6	55,9	72,4	35,1	58,1
Knežja vas	67,7	51,3	74,7	38,4	50,0
Korita	66,2	49,3	73,8	29,6	51,1
Sela pri Šum.	62,5	59,2	80,8	55,7	75,8
Vrhtrebnje	69,3	53,6	77,3	30,6	50,5
TREBNJE	65,7	53,6	75,3	37,7	57,2
SUHA KRAJINA	62,7	54,1	69,4	31,5	56,5

Vir: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v SR Sloveniji 1981
Zavod SR Slovenije za statistiko

Tabela: Delež (v %) zaposlenih po sektorjih dejavnosti v K.O. Suhe krajine leta 1981

Občina K.O.	Pri- marni	Sekun- darni	Terciar- ni	Kvar- tarni	Neznano
Ambrus	1,4	63,8	24,6	8,7	1,4
Dob	5,0	41,7	41,7	9,2	2,5
Kriška vas	-	43,8	46,9	9,4	-
Krka	3,3	52,2	25,6	18,9	-
Muljava	9,3	44,9	26,2	19,6	-
Podbukovje	1,4	60,9	25,4	12,3	-
Sušica	5,4	48,6	29,7	10,8	5,4
Valična vas	1,4	56,8	24,3	12,2	5,4
Veliko Globoko	-	52,3	41,9	5,8	-
Vrhe	5,6	49,5	32,7	12,1	-
Višnje	-	79,6	16,3	2,0	2,0
Zagradec	5,4	50,3	30,9	12,8	0,7
GROSUPLJE	3,4	54,6	29,5	11,3	1,2
Polom	64,7	23,5	11,8	-	-
Smuka	100,0	-	-	-	-
Stari log	61,9	14,3	23,8	-	-
KOČEVJE	66,7	16,7	16,7	-	-
Ajdovec	22,1	52,2	15,0	9,7	0,9
Dvor	3,0	68,8	20,9	7,2	-
Brezova Reber	33,3	28,6	23,8	14,3	-
Globodol	12,9	57,1	22,9	7,1	-
Golobinjek	0,5	58,4	30,6	10,5	-
Gornji Križ	-	64,7	29,4	5,9	-
Hinje	2,1	47,9	33,3	14,6	2,1
Reber	-	81,0	7,1	7,1	4,8
Sela pri Hinjah	6,5	56,5	34,8	2,2	-
Stavča vas	6,2	75,4	12,3	6,2	-
Šmihel pri Ž.	2,4	72,3	14,6	10,2	0,5
Žvirče	1,8	52,2	25,7	17,7	2,7
Žužemberk	1,2	70,7	13,6	14,5	-
Veliko Lipje	4,4	57,8	17,8	20,0	-
NOVO MESTO	4,3	64,9	19,5	10,9	0,5
Dobrníč	5,3	76,0	14,0	4,7	-
Knežja vas	-	63,2	34,2	2,6	-
Korita	4,8	71,4	19,0	4,8	-
Sela pri Šumb.	1,4	63,9	23,6	9,7	1,4
Vrhtrebnje	1,9	67,3	23,1	5,8	1,9
TREBNJE	3,2	69,5	21,9	5,0	0,4
SUHA KRAJINA	4,6	61,6	23,1	10,0	0,7

Vir: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v SR Sloveniji leta 1981
Zavod SR Slovenije za statistiko

Tabela: Delež (v %) njivskih, travniških in gozdnih površin po K.O. v letih 1953, 1961, 1979 in tipologija spreminjanja izrabe tal med leti 1979 in 1953 ter 1979 in 1971

Občina K.O.	Njive			Travniki			Gozdovi			79/53	79/71
	53	71	79	53	71	79	53	71	79		
Kriška vas	22,1	18,7	12,3	23,1	25,6	30,7	41,1	42,6	50,6	2	2
Vrhe	16,3	14,0	9,8	16,5	17,7	21,3	59,2	60,5	63,0	5	5
Muljava	32,6	28,8	27,7	16,7	19,8	21,1	43,3	44,2	44,0	6	6
Dob	34,1	27,9	24,0	3,9	7,3	10,2	51,4	54,7	56,7	5	5
Valična vas	27,3	21,5	21,3	13,1	18,8	18,9	21,9	34,5	34,5	2	6
Zagradec	25,9	19,1	19,1	13,8	19,8	19,8	36,8	52,5	52,5	2	11
Sušica	18,6	14,4	14,4	9,6	12,5	12,5	45,3	67,5	67,5	3	5
Krka	23,4	16,2	15,6	15,9	21,4	21,8	30,7	46,8	47,4	2	2
Podbukovje	16,1	12,3	12,2	15,0	15,9	16,1	53,6	61,9	61,9	3	6
Vel.Globoko	9,5	6,5	6,5	30,1	26,1	26,1	44,5	53,4	53,4	3	3
Ambrus	12,6	7,0	9,4	32,6	33,9	22,4	37,3	51,4	56,1	2	11
Višnje	16,4	8,7	8,6	31,4	37,1	37,1	43,5	49,9	49,8	2	6
GROSUPLJE	19,6	14,7	13,7	20,3	22,5	22,2	46,0	50,7	52,2		
Polom	5,9	5,9	5,9	38,5	38,5	38,5	21,7	21,7	21,7	6	6
Stari log	7,3	7,3	7,3	26,6	26,5	26,6	21,6	22,1	22,0	3	6
Smuka	7,9	7,7	7,7	41,9	42,3	42,3	23,4	23,4	23,4	6	4
KOČEVJE	6,9	6,8	6,8	33,5	33,5	33,5	21,9	22,1	22,1		
Gornji križ	24,1	21,5	16,4	16,3	22,0	27,1	19,1	43,6	44,3	2	6
Reber	19,3	17,5	13,7	13,7	14,8	18,5	54,0	57,5	58,1	5	6
Žužemberk	27,0	22,3	20,2	17,4	22,2	24,0	38,8	43,7	44,0	5	6
Šmihel	18,3	17,3	11,7	15,7	16,4	21,0	27,7	53,2	54,7	3	6
Žvirče	12,5	9,1	5,1	40,5	42,5	44,4	10,3	23,8	26,9	3	2
Hinje	11,1	7,5	4,1	44,8	41,6	39,2	6,9	34,2	43,9	3	3
Sela pri Hinjah	14,3	13,5	9,5	40,6	39,1	40,4	17,9	28,6	31,8	3	2
Veliko Lipje	10,9	9,8	5,8	33,2	31,9	35,0	28,8	42,9	45,9	3	5
Stavča vas	7,9	7,6	7,0	11,5	11,6	12,2	68,8	74,3	74,3	3	6
Dvor	20,0	19,3	14,3	19,6	19,5	22,9	27,4	32,5	44,9	3	3
Ajdovec	16,1	14,6	10,2	19,8	20,1	21,5	28,7	48,2	52,1	3	2
Brezova Reber	5,2	4,0	2,7	4,9	5,6	6,6	78,1	78,9	86,6	3	3
Globodol	37,5	31,2	28,2	3,5	8,3	11,2	47,6	51,1	51,1	5	6
Golobinjek	14,1	11,3	10,8	6,1	7,1	7,5	67,5	70,9	70,9	2	6
NOVO MESTO	15,3	13,2	10,0	21,5	22,3	24,2	37,4	48,9	52,3		
Vrhtrebnje	59,5	47,9	47,7	3,4	4,1	4,1	24,4	29,7	29,9	3	3
Knežja vas	38,2	27,9	27,9	3,1	15,3	15,3	30,4	42,3	42,3	5	12
Dobrnjč	33,9	25,1	25,0	3,2	7,5	7,6	26,6	59,2	59,2	3	5
Korita	25,0	19,9	19,4	6,4	9,0	9,4	41,8	60,6	60,6	3	6
Sela pri Šumb.	16,6	12,7	12,3	8,4	10,4	10,8	62,8	68,7	68,7	2	6
TREBNJE	29,1	22,1	21,9	5,4	10,1	10,4	57,2	57,2			
SUHA KRAJINA	17,2	14,0	12,2	20,6	22,2	23,0	37,9	46,7	48,6		

Vir: Podatki občinskih geodetskih uprav

- Legenda: 2 - močno ogozdovanje
 3 - izrazito ogozdovanje
 4 - omiljeno ozelenjevanje
 5 - močno ozelenjevanje
 6 - izrazito ozelenjevanje
 11 - močna urbanizacija
 12 - izrazita urbanizacija

Tabela: Delež (v %) prebivalcev in naselij v različnih demografskih conah leta 1981

	MD	ZD	SD	SK	ZK	MK
% prebivalcev po K.O.	4,5	63,1	10,5	6,6	15,2	-
% prebivalcev po naseljih	13,5	45,6	14,4	5,3	19,7	1,5
% naselij	21,8	44,7	15,3	4,7	11,8	1,8

Vir: Popis prebivalstva 1971 in 1981

Tabela: Razporeditev naselij Suhe krajine po velikostnih razredih leta 1953 in 1981

Velikostni razred naselja (št. preb.)		0	1-50	51-100	101-200	201-500	nad 500	Skupaj
Grosuplje	1953	-	19	22	13	4	-	58
	1981	-	27	20	9	2	-	58
Kočevje	1953	2	4	2	-	-	-	8
	1981	4	3	1	-	-	-	8
Novo mesto	1953	-	12	26	23	3	1	65
	1981	-	21	24	17	2	1	65
Trebnje	1953	-	21	14	9	-	-	44
	1981	-	26	15	2	-	-	44
SUHA	1953	2	56	64	45	7	1	175
KRAJINA	1981	5	77	60	28	4	1	175

Vir: Popis prebivalstva 1953 in 1981

SUHA KRAJINA - situacijska skica predvidenega območja proučevanja

M 1:200000

GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA INDEKS 81/71

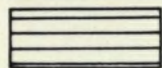
M 1 : 200 000

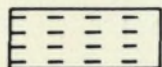
ZMERNÁ KONCENTRACIJA

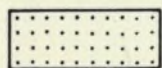
STAGNACIJA Z ZNAČILNOSTMI KONCENTRACIJE

STAGNACIJA Z ZNAČILNOSTMI DEPOPULACIJE

ZMERNÁ DEPOPULACIJA

MOČNA DEPOPULACIJA

močna koncentracija — NI POJAVA

IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI

TEMA : REGIONALNO GEOGRAFSKA
RAZISKAVA RAZVOJNIH PRO-
BLEMŮ SUHE KRAJINE

NOSILEC NALOGE : D. KLADNIK

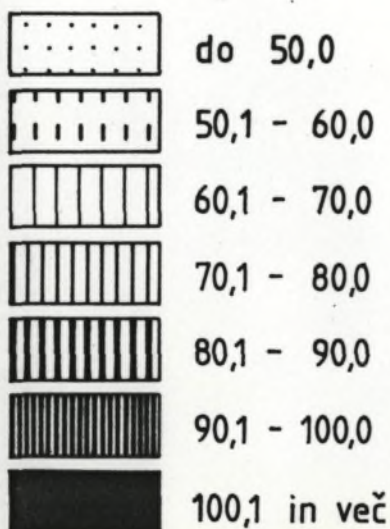
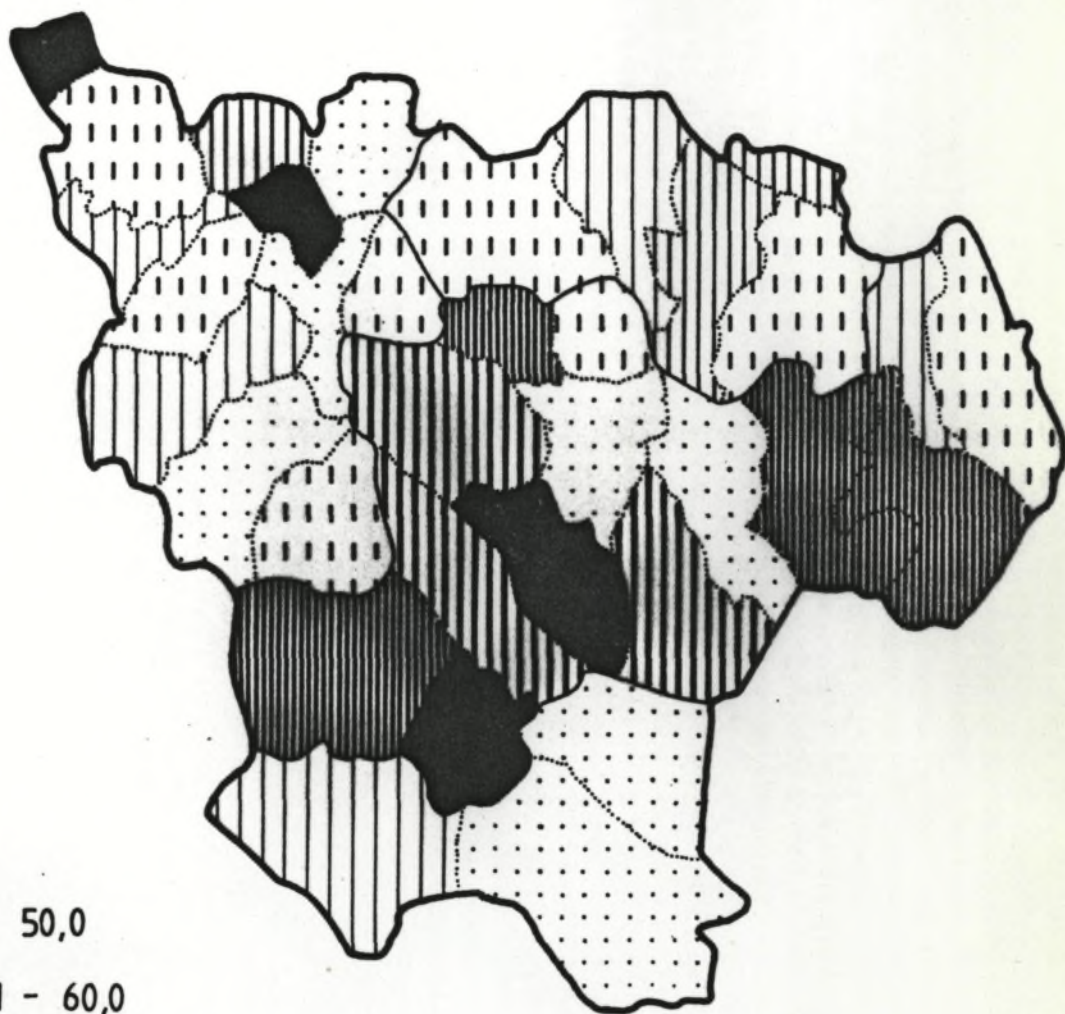
VSEBINA : P. REPOLUSK

AVTOR KARTE : T. VUGRIN

INDEKS STARANJA PO KO LETA 1981

$$\frac{\text{št. starejših od 64 let}}{\text{št. mlajših od 15 let}} \times 100$$

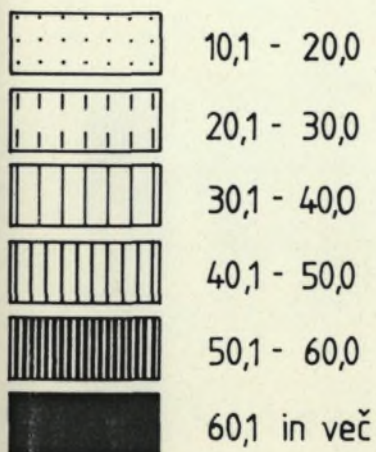
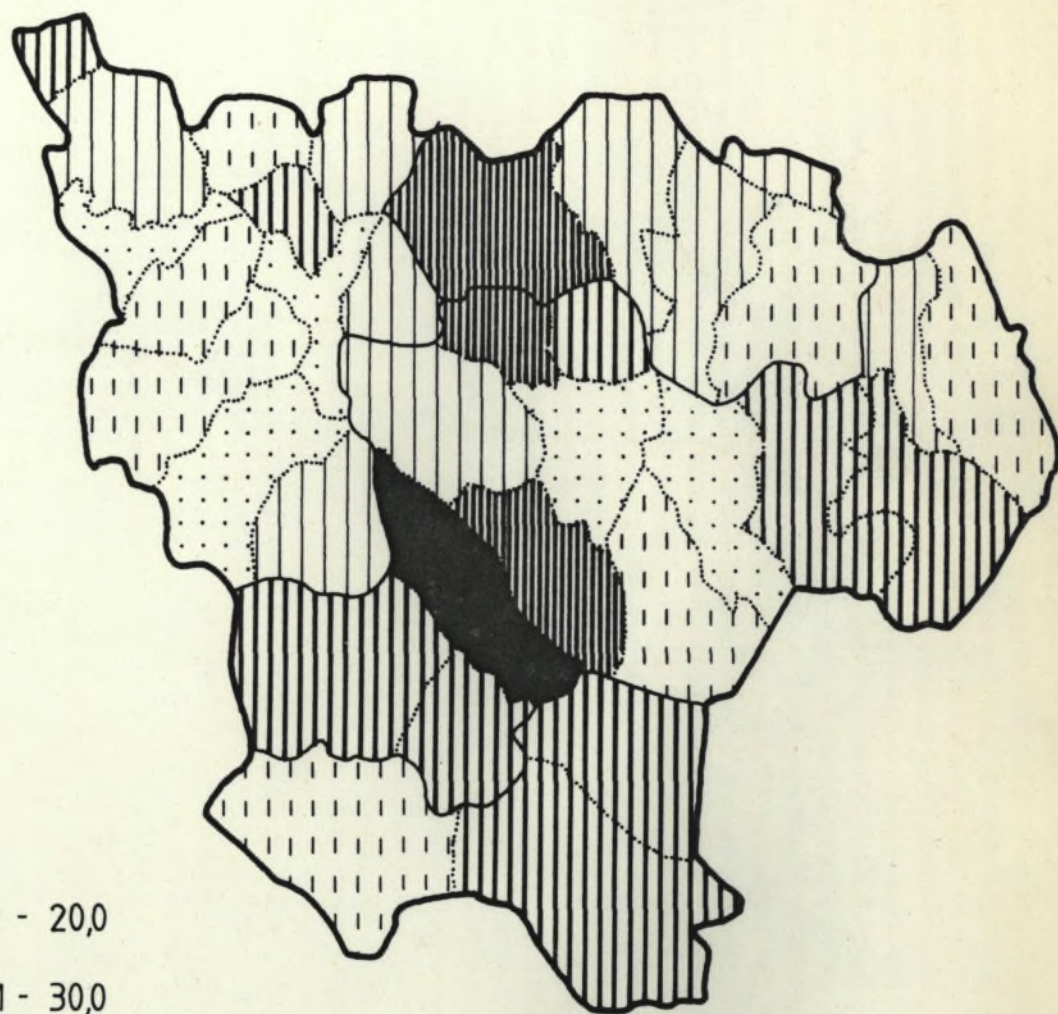
M 1 : 200 000

I G U E. KARDELJA V LJUBLJANI
TEMA : REGIONALNO GEOGRAFSKA
RAZISKAVA RAZVOJNIH PRO
BLEM OV SUHE KRAJINE
NOSILEC NALOGE : D. KLADNIK
VSEBINA : P. REPOLUSK
AVTOR KARTE : T. VUGRIN

DELEŽ KMEČKEGA PREBIVALSTVA LETA 1981

M 1 : 200 000

IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI

TEMA : REGIONALNO GEOGRAFSKA
RAZISKAVA RAZVOJNIH PRO-
BLEMOM SUHE KRAJINE

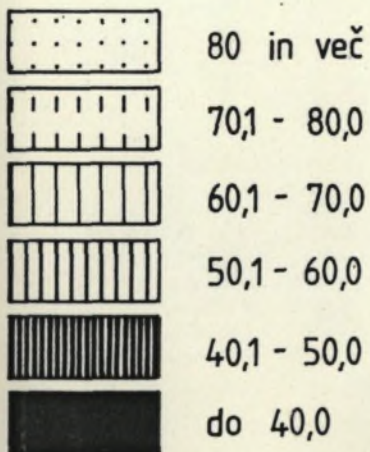
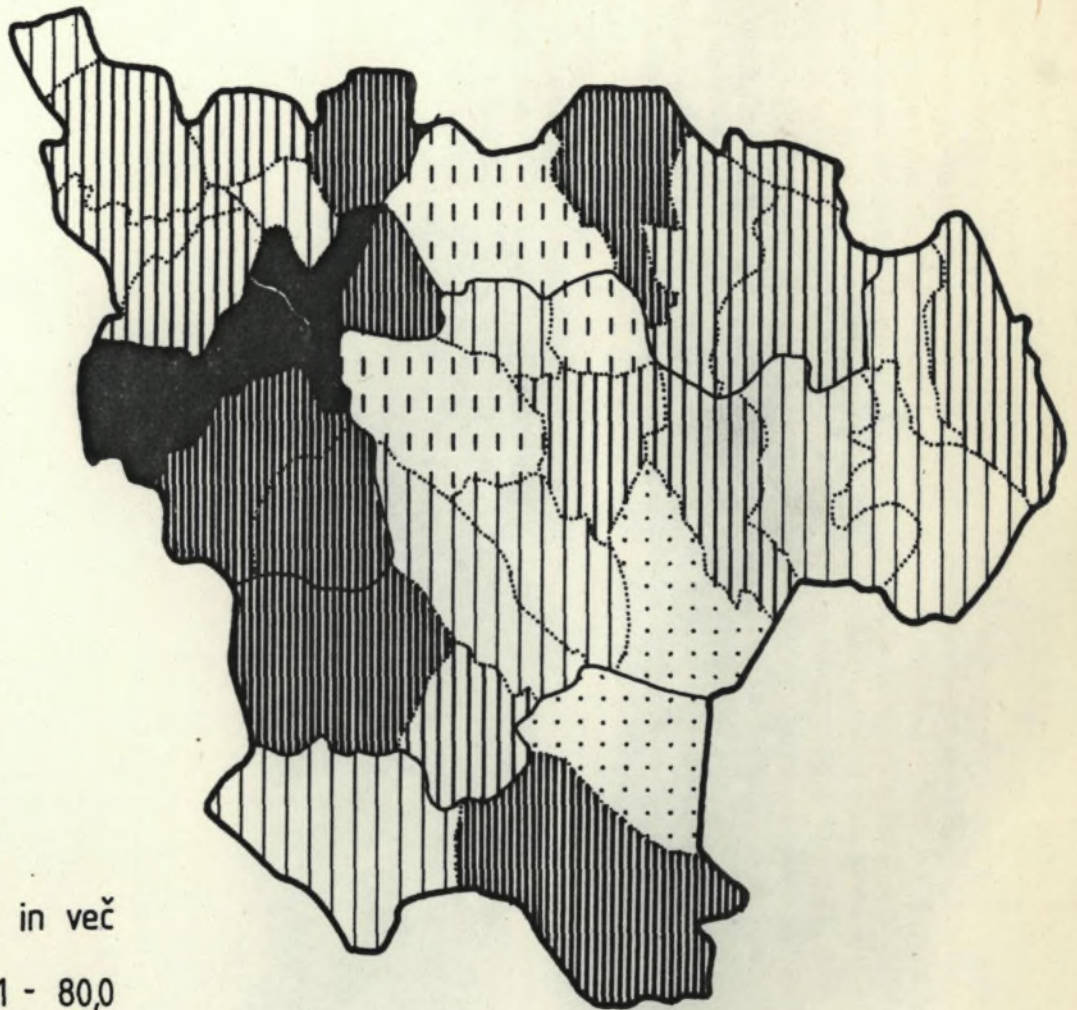
NOSILEC NALOGE : D. KLADNIK

VSEBINA : P. REPOLUSK

AVTOR KARTE : T. VUGRIN

GIBANJE ŠTEVILA KMEČKEGA PREBIVALSTVA INDEKS 81/71

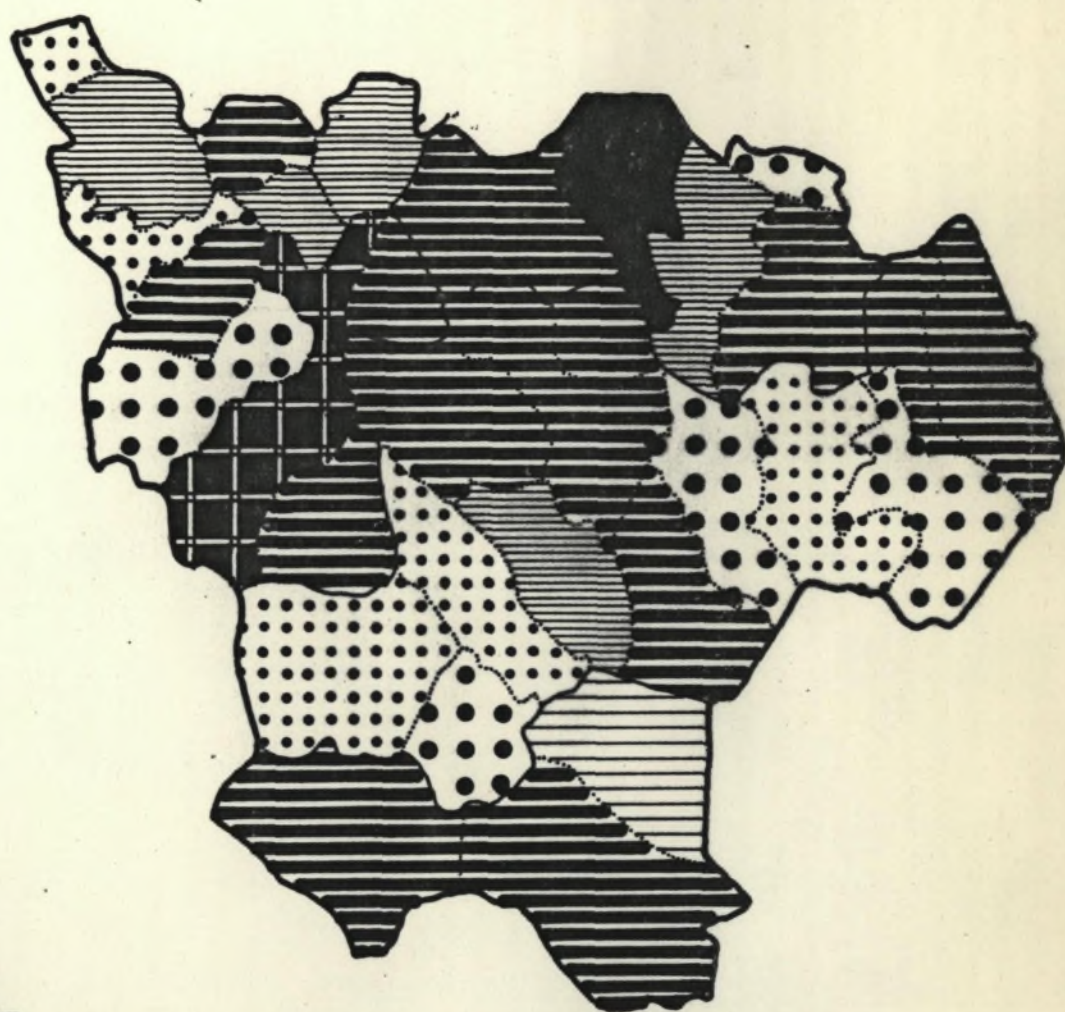
M 1 : 200 000

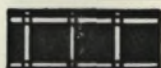
IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI
TEMA : REGIONALNO GEOGRAFSKA
RAZISKAVA RAZVOJNIH PR
BLEMOM SUHE KRAJINE
NOSILEC NALOGE : D. KLADNIK
VSEBINA : P. REPOLUSK
AVTOR KARTE : T. VUGRIN

SPREMINJANJE IZRABE TAL V OBDOBJU 1971 – 79

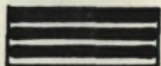
M : 200 000

IZRAZITA URBANIZACIJA

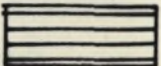
MOČNA URBANIZACIJA

IZRAZITO OZELENJEVANJE

MOČNO OZELENJEVANJE

OMILJENO OZELENJEVANJE

IZRAZITO OGOZDOVANJE

MOČNO OGOZDOVANJE

omiljena urbanizacija, intenzifikacija,

omiljeno ogozdovanje – NI POJAVA

IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI

TEMA : REGIONALNO GEOGRAFSKA
RAZISKAVA RAZVOJNIH PRO-
BLEMŌV SUHE KRAJINE

NOSILEC NALOGE : D. KLADNIK

VSEBINA : P. REPOLUSK

AVTOR KARTE : T. VUGRIN